HOOFSTUK 3

DIE KEUSE VAN 'N PERSPEKTIEF VIR DIE STUDIE

3.1 AGTERGROND

Uit **HOOFSTUK 2** is dit duidelik dat vroeë-adolessensie waarskynlik vir die dogter 'n tyd van verandering en aanpassing is, met veranderinge op fisieke, kognitiewe en psigo-sosiale gebied, en dat fisieke veranderinge, soos die toename in massa, vir die vroeë-adolessente dogter problematies kan wees. Die vraag is, hoe kan daar na die vroeë-adolessente dogter se belewenis van 'n veranderende fisieke self en haar hantering van spesifiek die toename in massa bestudeer word?

Charon (1998:3) wys daarop dat 'n perspektief ("point of view") in 'n sekere sin ten doel het om te sensiteer en die navorser te lei na die realiteit ten einde 'n situasie beter te verstaan. Dit is belangrik om daarop te let dat 'n perspektief nie die totale realiteit is nie, maar slegs dien as hulp ten einde die realiteit beter te verstaan. Dit dien dus as gids en is situasie-gebonde. 'n Goeie perspektief gee insig, beskryf die werklikheid duideliker en help om die waarheid te vind (Babbie & Mouton, 2001:30-32).
Glass en McAtee (2006) wys daarop dat 'n sosiale verskynsel soos vroeë-adolessensie, op verskillende vlakke bestudeer kan word, waaronder 'n wêreld-vlak (geo-politieke, ekonomiese en omgewingsdinamika), 'n makro-vlak (nasionale en groot-area-dinamika), 'n meso-vlak (werk, skool, gemeenskap), 'n mikro-vlak (groepe, gesin, sosiale netwerke) en 'n verpersoonlikte vlak (lewensverloop en menslike gedrag). In hierdie studie word daar op die mikro- en verpersoonlikte vlak na die probleem gekyk, en teoretiese perspektiewe is dienooreenkomstig gekies.

Daar word vervolgens in hierdie hoofstuk aandag gegee aan:

- die keuse van 'n perspektief vir die studie
- die ontwikkeling van die self vanuit die invalshoek van die gekose perspektief
- die handhawing van die self vanuit die invalshoek van die gekose perspektief

3.2 DIE KEUSE VAN 'n TEORETIESE PERSPEKTIEF VIR DIE STUDIE

Aangesien dit in hierdie studie gaan om 'n oorgangsfase in die lewe van die vroeë-adolessente dogter, is daar besluit om 'n lewensverloop-perspektief en die simboliese interaksionisme geïntegreerd as vertrekpunt te gebruik, ten einde lig te werp op die rol van massa-toename in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self. 'n Lewensverloop-perspektief lê klem op die balans tussen verandering en stabiliteit in die lewe van die individu, terwyl die simboliese interaksionisme klem lê op die ontwikkeling van die self in interaksie met ander en die rol daarvan in gedrag. Dié geïntegreede, oorkoepelede kontekstuele perspektief kan dien as raamwerk vir die bestudering van die vroeë-adolessente dogter se belewenis van haar veranderende liggaam en spesifiek ook van die toename in massa.

3.2.1 Uitgangspunte van 'n lewensverloop-perspektief

In dié studie gaan dit om die vroeë-adolessente dogter wat 'n belangrike oorgangsfase in haar lewe betree. 'n Lewensverloop-perspektief lê klem op sulke oorgangspunte ("transitions") binne die lewensbane ("trajectories") van 'n individu se lewe (George, 1993; Elder & Elder, 1994). Die waarde van 'n lewensverloop-perspektief lê hoofsaaklik in die klem wat dit plaas op die studie van die individu en die gesin binne 'n sosiale konteks (Elder & Elder, 1994; Dewilde, 2003). Volgens George (1993) is die individu se lewensverloop 'n sosiale verskynsel. Die gedagte vind ook aansluiting by die simboliese interaksionisme wat dit stel dat die self binne 'n sosiale konteks ontwikkel en dat interaksie met ander binne die konteks plaasvind. 'n Lewensverloop-perspektief fokus ook op ouderdomsverskille en sosiaal-herkenbare eienskappe van verandering (oorgangspunte) binne die lewensbane van 'n individu (George, 1993). 'n Lewensverloop-perspektief is as geskikte keuse vir hierdie studie beskou aangesien die dogter tydens vroeë-adolessensie vele veranderinge beleef. Oorgangspunte en lewensbane in die individu se lewe is sleutel-konsepte in 'n lewensverloop-perspektief en is ook interafhanklik van mekaar. Oorgangspunte verwys na veranderinge in die status van 'n persoon, wat van beperkte duur kan wees en waarvan die gevolge langtermyn mag wees (George, 1993; Dewilde, 2003). Met ander woorde, 'n oorgangspunt is 'n sosiaal gedefinieerde oorgangspunt tussen twee posisies in die individu se lewensverloop (Dewilde, 2003). 'n Oorgangspunt word beskou as 'n normatiewe oorgangspunt wanneer dit deur die meerderheid mense ervaar word (Dewilde, 2003). Vroeë-adolessensie kan derhalwe as 'n normatiewe oorgangspunt beskou word.

Lewensbane is langtermyn-patrone van stabiliteit en verandering en sluit dikwels veelvoudige oorgangspunte in (George, 1993). Lewensbane kan ook gedefinieer word as die kombinasie van 'n aantal

oorgangspunte in die lewensverloop van 'n individu (Dewilde, 2003). Oorgangspunte is altyd ingebou in lewensbane wat aan die oorgangspunte 'n bepaalde betekenis gee (Elder & Elder, 1994). So kan die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self 'n lewensbaan wees waarbinne oorgangspunte soos veranderende liggaam of massa-toename ingebou is.

Hoewel 'n lewensverloop-perspektief 'n ontluikende paradigma is, verteenwoordig dit 'n denkverandering in die bestudering van mense se lewens (Devine, 2005). In hierdie studie word die volgende uitgangspunte van 'n lewensverloop-perspektief beklemtoon:

- 'n Lewensverloop-perspektief beklemtoon die balans tussen stabiliteit en verandering in die lewensiklus van 'n individu (Wethington, 2005). Volgens Dewilde (2003) word gesinne en individue binne die gesinne onafwendbaar met veranderinge gekonfronteer, wat uitloop op verskille tussen behoeftes van die individu en beskikbare bronne om in die behoeftes te voorsien. Om die balans te herstel tussen behoeftes en beskikbare bronne is dit nodig dat 'n individu in ruil vir die herstel van die balans, sekere strategieë inspan. In dié studie is dit die vroeë-adolessente dogter wat ingrypende veranderinge ondergaan, waaronder fisieke veranderinge wat ook verandering in haar massa insluit. Die vroeë-adolessente dogter gaan dus vir 'n tydperk veranderinge beleef. Dit is egter belangrik dat sy weer stabiliteit vind om 'n balans in die lewe te kry. Sy sal moontlik van strategieë gebruik moet maak om die self, te midde van al die veranderinge, te kan handhaaf.

- Een van die mees sentrale beginsels van die lewensverloop-perspektief is die begrip van interafhanklike lewens, met ander woorde dat 'n individu voortdurend met ander in interaksie verkeer (Elder & Elder, 1994; Glen & Elder, 1994; Devine *et al.,* 2000; Dewilde, 2003). Vanuit 'n lewensverloop-perspektief word die menslike lewe dus regdeur die verloop van die lewe ingebou in sosiale verhoudings met vriende, familie en ander medewerkers (Devine *et al.,* 2000). Persoonlike netwerke soos die gesin en portuurgroep speel 'n belangrike rol in die gedrag van die individu en die besluite wat sy neem (Elder & Elder, 1994). Die beginsel word ook ondersteun deur die simboliese interaksionisme wat aanvoer dat 'n individu voortdurend met ander in interaksie is en dat die self juis tydens interaksie met ander ontwikkel word.

- 'n Lewensverloop-perspektief omsluit konsepte van kontinuïteit en verandering regdeur die lewensverloop van 'n persoon, en dit sluit historiese en huidige sosiale konteks in (Devine *et al.,* 2000). Derhalwe handel dit ook met sake soos aanpassing by gebeure, individuele keuses en besluite en gedwonge aanpassings en keuses wanneer daar met eksterne eise as gevolg van

verandering, gehandel moet word (Wethington, 2005). Soms kom oorgangspunte of verandering onverwags en vol spanning. Dit lei dan na ’n toename in eise wat ’n persoon se vermoë om die self te kan handhaaf, mag oorskry (Wethington, 2005). In die geval van dié studie is dit waarskynlik veral die fisieke veranderinge wat vir die vroeë-adolessente dogter skielik en onverwags kom. Die onverwagse veranderinge mag spanning by die vroeë-adolessente dogter meebring en haar eie vermoë om die self te handhaaf, oorskry. Die vroeë-adolessente dogter sal moontlik van gedwonge aanpassings of strategieë gebruik moet maak, ten einde die self te kan handhaaf met haar veranderende liggaam.

- *Strategieë van aanpassing* is die term wat gebruik word om die rol te beskryf van individuele keuses wat gemaak word om die self met veranderinge wat deur die lewensverloop plaasvind, te kan handhaaf (Wethington, 2005). Die wyse waarop die vroeë-adolessente dogter reageer op uitdagings en stresvolle situasies soos fisieke veranderinge wat tydens vroeë-adolessensie intree, het vanuit ’n lewensverloop-perspektief ook ’n invloed op die vroeë-adolessente dogter se oorgang na volwassenheid (Shanahan, 2000). Sommige handhawingstrategieë is vanuit ’n lewensverloop-perspektief teen-produktief, soos byvoorbeeld projeksie en ontkenning, terwyl ander effektief kan wees, soos humor en voorkoming (Shanahan, 2000). Die gedagte vind ook aansluiting by die simboliese interaksionisme wat dit stel dat ’n individu nie in afsondering kan ontwikkel en voortbestaan nie en die self dus binne ’n interaksie-situasie moet kan handhaaf. Dit mag dan ook noodsaaklik wees dat die vroeë-adolessente dogter pleks van om haar weens haar veranderende liggaam en die toename in massa aan interaksie te onttrek, eerder ander aanpassings moet maak waarvan die resultaat vir haar ontwikkeling meer positief is.

- Vanuit ’n lewensverloop-perspektief neem die vroeë-adolessente dogter verantwoordelikheid vir haar eie lewe en die besluite wat daaromtrent geneem word (Moen, Glen, Elder & Lüscher, 1995:110; Shanahan, 2000; Devine, 2005). Die gedagte sluit ook aan by die simboliese interaksionisme wat dit stel dat ’n individu die self kan bestuur. Die vroeë-adolessente dogter kan dus self haar verandering hanteer ten einde die beeld wat na die self en ander gereflekteer word, só uit te stuur dat haar selfvertroue daardeur bevorder word.

Uit die voorafgaande bespreking is dit duidelik dat ’n lewensverloop-perspektief sinvol gebruik kan word om lig te werp op die vroeë-adolessente dogter se poging om, gedurende ’n lewensfase van groot verandering op fisieke, kognitiewe en psigo-sosiale gebied, ’n belangrike lewenstaak te bemeester, naamlik die aanvaarding van haar fisieke self. Dit sou ook groter lig kon werp op die rol wat toename in massa moontlik

speel in haar belewenis van haar fisieke en innerlike self, watter rol ander moontlik speel in haar belewenis van die self, en watter handhawingstrategieë sy moontlik gebruik ten einde haar self in interaksie met ander te kan handhaaf.

3.2.2 Uitgangspunte van die simboliese interaksionisme

Charon (1998:22-23) wys daarop dat die simboliese interaksionisme ’n sosiaal-sielkundige perspektief is met bepaalde aannames. In hierdie studie word die volgende uitgangspunte van die simboliese interaksionisme beklemtoon:

- Die self is iets wat ontwikkel tydens die proses van sosiale ervaring en interaksie. Dit ontwikkel dus binne ’n bepaalde individu as ’n resultaat van die individu se verhouding tot die proses in die geheel maar ook as gevolg van interaksie met ander individue binne die proses (Mead,1934:135). Wanneer die self ontwikkel tydens interaksie met ander is dit ook in die proses van verandering. Vir hierdie studie sou so ’n benadering dit dus stel dat die vroeë-adolessente dogter in ’n proses van verandering is en dat die verandering op fisieke, kognitiewe en psigo-sosiale vlak geskied, terwyl sy in interaksie met ander is. Sy neem dus aktief deel aan die veranderinge wat sy ondergaan.

- Interaksie vind tussen individue plaas, maar ook binne die individu self. Menslike handeling word nie net deur sosiale interaksie onderskryf nie, maar ook deur interaksie met die self, wat gesien kan word as ’n objek bestaande uit die fisieke self (die liggaam), waarvan klere as tweede vel deel uitmaak (Horn & Gurel,1981:158-185), en die innerlike self wat aspekte soos die persoonlikheidskenmerke, waardes, houdings, emosies en so meer insluit. Die simboliese interaksionisme beklemtoon dat ’n individu oor die vermoë beskik om sy/haar eie idees of handelinge te ontwikkel.

  Die individu is aktief tydens interaksie en kry ’n sekere perspektief van die situasie wat sy gaan interpreteer en wat haar gedrag gaan beïnvloed. Die leidrade wat deur ander en die self voorsien word, word geïnterpreteer in ’n poging om bepaalde aksies daarvolgens te rig (Kaiser, 1990:42). In hierdie studie sou dit dan beteken dat die vroeë-adolessente dogter, in interaksie met ander, ’n perspektief gaan kry met betrekking tot die self, nie net die fisieke self nie, maar ook die innerlike self. Haar perspektief van die self en haar hantering daarvan is bepalend vir haar gedrag.

Die self ontwikkel en verander tydens interaksie met ander mense wat nie net aan die individu terugvoer gee met betrekking tot die self nie (Cooley, 1970:184), maar met wie die individu die self ook vergelyk (Festinger, 1954A). Hierdie ander mense sluit in betekenisvolle ander (gesin en geliefdes), verwysingsgroepe (groepe waaraan die individu behoort en graag aan wil behoort en persone/groepe met wie sy identifiseer) en veralgemeende ander (mense in die algemeen, kultuurgroep, stereotipes, mode-ideaal, en so meer). Om tydens sosiale interaksie betekenisse te begryp moet die standpunt van verskillende persone binne die interaksiesituasie, begryp word. Aangesien 'n individu kreatief en dinamies is in sy haar pogings om 'n betekenisvolle lewe vir die self en ander te skep, aanvaar die simboliese interaksionisme ook dat daar verskille van betekenis mag wees (Blumer, 1969:78-79; Charon, 1998:23; Sandstrom *et al.,* 2006:7-9).

Dit gaan dus tydens interaksie nie net oor wat tusssen mense gebeur nie, maar ook wat binne die individu self gebeur, met ander woorde hoe sy nóu die situasie definieer (Charon, 1998:23). Vanuit so 'n benadering gaan dit dus in hierdie studie om hoe die vroeë-adolessente dogter haar veranderende liggaam, waaronder ook verandering in haar massa, beleef, wat sy vir die self daaromtrent sê en watter strategieë sy in werking stel ten einde seker te maak dat sy in interaksie met ander, daarmee kan saamleef.

- Die self is volgens Mead (1934:178) in wese 'n sosiale proses wat binne 'n individu voortgaan. Dit is veral die "Me" wat die individu help om die self binne 'n gemeenskap te kan uitdruk, terwyl die "I" spontaan daarop reageer (Mead, 1934:198-199).

- Soos in **HOOFSTUK 1** genoem gaan dit nie om wat in die verlede gebeur het, of in die toekoms gaan gebeur nie, maar juis om dit wat in die hede gebeur. Dit gaan dus in die studie oor hoe die vroeë-adolessente dogter haar huidige situasie beleef en hanteer, en nie om oorsake wat aanleiding tot die situasie kon gegee het nie. Daarom moet sy gehelp word om haar huidige situasie so te hanteer dat sy 'n positiewe belewenis van haarself kan hê.

Dit is duidelik dat die simboliese interaksionisme en 'n lewensverloop-perspektief sinvol gebruik kan word om die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die veranderende self en wyses waarop sy die self reguleer en bestuur, te bestudeer. Beide die simboliese interaksionisme en lewensverloop-perspektief beklemtoon die feit dat die vroeë-adolessente dogter 'n aktief denkende wese is wat vir haar eie gedrag en die bestuur van haar lewe verantwoordelik is. Volgens 'n lewensverloop-perspektief vorm die ontwikkelinge of veranderinge deel van die oorgange op die lewensbane van die vroeë-adolessente dogter. Die begrip van

interafhanklike lewens, met ander woorde, dat die vroeë-adolessente dogter se self 'n sosiale objek is wat in interaksie met ander ontwikkel en beleef word, word deur beide die simboliese interaksionisme en lewensverloop-perspektief onderstreep. Die simboliese interaksionisme lê veral klem op die ontwikkeling van die self in interaksie met ander, terwyl die lewensverloop-perspektief lig werp op die individu se hantering van oorgangspunte ten einde in 'n lewensbaan balans te kry na 'n tydperk van dis-ekwilibrium.

3.3 ONTWIKKELING VAN DIE SELF

Die self kan vanuit die simboliese interaksionisme gedefinieer word as 'n sosiale objek wat in interaksie met ander ontwikkel en waarteenoor die individu kan reageer soos wat sy teenoor enige ander sosiale objek kan reageer. As sosiale objek kan die self dan uitgelig word, beoordeel word, 'n persepsie kan daarvan gevorm word en die individu kan tevrede of ontevrede daaroor voel. Hierdie belewenisse van die self vind in interaksie met ander plaas. Die self as objek is dus sosiaal in oorsprong en ondergaan veranderinge tydens interaksie met ander (Charon, 1998:66). Dit is volgens Mead (1934:140) ondenkbaar dat die self na vore kan kom buite 'n sosiale ervaring. Die self is ook nie staties nie, maar is in 'n proses van verandering en ontwikkeling terwyl die individu in interaksie met ander is. Die self ontwikkel volgens Mead (1934:152-164) in stadia, vanaf die voorspeel-stadium wanneer die kind nog nie taal kan bemagtig nie, na die speel-stadium waar die kind die self ervaar en beleef in interaksie met veral betekenisvolle ander, tot en met die spel- en verwysingsgroep-stadium waar die adolessent en volwassene die self ook in interaksie met veralgemeende ander en verwysingsgroepe beleef (Shibutani, 1961:129-144).

Die self wat as objek funksioneer, bied volgens die simboliese interaksionisme vir die individu eerstens die geleentheid tot self-kommunikasie (Mead, 1934:138). Dit beteken dat die vroeë-adolessente dogter met die self in interaksie kan tree oor die feit dat haar liggaam fisieke veranderinge ondergaan en sy nou begin anders lyk. Die self is dan volgens Mead (1934:136-138) tegelykertyd objek en subjek en sy kan haar spesifieke kognitiewe strategeë en redenasies gebruik om byvoorbeeld redes en oorsake te verskaf vir die feit dat haar liggaam verander. Self-kommunikasie help die individu om die self en haar situasie te verstaan en rig ook haar toekomstige gedrag (Charon, 1998:74), waaronder moontlik ook haar kledinggedrag (Sandstrom *et al.,* 2006:105-106).

Omrede sy in staat is om met die self te kommunikeer, kan sy nou tweedens 'n persepsie van die self vorm. Sy is in staat om binne 'n bepaalde situasie ander objekte en persone in die situasie aan die self uit te wys, die self met hulle te vergelyk en sodoende 'n selfpersepsie te vorm (Charon,1998:74-79). Charon (1998:74) skryf dat daar ook na selfpersepsie verwys kan word as die individu se selfrespek/eiewaarde ("self-

esteem"). Dit sluit nie net die individu se beeld van die self in nie maar ook haar gevoelens daarteenoor en bevat dus 'n element van evaluering.

Vanuit 'n simboliese interaksionistiese beskouing kan die self daarom, soos in die geval van enige ander sosiale objek, betekenis kry en as 'n simbool uitgedruk en ervaar word. Stone (1962:88-89), Goffman (1959:11), Charon (1998:67) en Sandstrom *et al.* (2006:8-9) beskryf die self as objektief en beklemtoon die feit dat die individu oor die vermoë beskik om buite hom-/haarself te staan, terug te kyk en die self objektief as objek te beskou soos enige ander objek wat binne 'n situasie gedefinieer word. Dit is belangrik om in gedagte te hou dat die self nie die liggaam is nie. Die eienskap van die self om 'n objek van die self te wees, onderskei die self van ander objekte en van die liggaam (Mead, 1934:136). Wanneer die liggaam egter uitstaan en 'n objek word wat betekenis kry en bewustelik ervaar word, word dit ook deel van self.

Omdat die individu die self as 'n objek kan uitlig, met die self daaroor kan kommunikeer en 'n persepsie van die self kan vorm, kan sy derdens nou ook die self manipuleer. Dit impliseer dat sy besluite oor die self en haar gedrag kan neem, dat sy die self in 'n bepaalde rigting kan stuur, dat sy selfbeheer kan toepas en dus verantwoordelik kan wees vir haar eie gedrag (Charon,1998:80-81). So 'n aanname vanuit die simboliese interaksionisme asook die lewensverloop-perspektief is belangrik vir hierdie studie omdat dit impliseer dat die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self implikasies het vir haar gedrag asook die meganismes wat sy in werking gaan stel om die situasie waarmee sy moontlik nie tevrede mag wees nie, te hanteer. Omdat sy dus voortdurend bewus is van die self, is sy in staat om haar gedrag dienooreenkomstig te verander ten einde vir die self en aan ander iets omtrent die self te kommunikeer, meer tevrede met die self te wees, en so meer. Dit impliseer ook dat die mate van tevredenheid of ontevredenheid wat die vroeë-adolessente dogter met die self ervaar ook van die self afhang. Sy moet self bepaal hoe sy die self met haar veranderende liggaam, waaronder ook die toename in massa, gaan handhaaf.

Bogenoemde impliseer dat die vroeë-adolessente dogter met 'n veranderende liggaam, waaronder ook haar toename in liggaamsmassa, die self dus beleef in interaksie met betekenisvolle, verwysingsgroep en veralgemeende ander en dat hierdie ander 'n rol speel in hoe sy 'n persepsie van die self vorm. Sy beleef dus haar fisieke self in interaksie met ander waar sy dit nie alleen met ander se fisieke voorkoms vergelyk nie, maar ook terugvoering van ander kan kry oor haar fisieke self en waar sy ook met die self in gesprek kan tree oor die fisieke self, en die moontlikheid dat dit as simbool van haar innerlike self kan dien (Kaiser, 1990:92; Charon, 1998:70).

3.3.1 Belewenis van die fisieke self

Die fisieke self kan beskou word as die liggaam met onderskeibare fisieke eienskappe (James, 1890:292; Kaiser, 1990:97; March, 2000). Dit is egter belangrik om daarop te let dat die liggaam nie die self is nie. Mead (1934:136) stel die verskil deur te sê: "We can distinguish very definitely between the self and the body. The body can be there and can operate in a very intelligent fashion without there being a self involved in the experience. There are, of course, experiences which are somewhat vague and difficult of location, but the bodily experiences are for us organized about a self. The foot and hand belong to the self." Die liggaam is dus nie die self nie maar wanneer dit uitstaan en 'n objek word, kry dit betekenis en word dit deel van die self. Mead (1934:136) en Kaiser (1990:97) stel dit dat die liggaam as fisieke self die draer van die innerlike self is wat dus ook in interaksie met ander beleef word.

Die belangrikheid van die fisieke self kan nie misken word nie. March (2000) wys daarop dat dit juis is omdat die individu se liggaam 'n materiële komponent het, dat sy dit kan hanteer as deel van die self, soos wat sy ook ander komponente, waaronder kleding, as deel van die self kan hanteer. Turner (1984:38-39) beskou die liggaam as ekwivalent aan 'n voertuig wat die dele van die individu wat nie gesien of aangeraak kan word nie, ronddra en vervoer. Dit sluit die individu se gedagtes, gevoelens, persepsies, houdings en innerlike gesprekke in. Die liggaam kan dan volgens Turner (1984:38) gesien word as die verbinding tussen die innerlike van die individu en die samelewing se belangrikste waardes. Dit impliseer dat die individu die fisieke self en die innerlike self beleef as deel van die totale self, en in staat is om enige een van die twee te beleef as 'n objek wat betekenis het en beoordeel kan word in interaksie, en teen die sieninge van ander met wie die individu in interaksie is. Stone (1962:86-91) verkies die term "voorkoms", wat die grootte en vorm van die liggaam insluit, en benadruk die belangrikheid van voorkoms in kommunikasie met ander en die self. Stone (1962:87) benadruk die belangrikheid van die fisieke self in kommunikasie (alhoewel nie-verbaal) asook in die handhawing van die self: "Every social transaction must be broken down into at least two analytic components or processes – appearance and discourse: appearance is at least as important for the establishment and maintenance of the self as is discourse".

In die navorsings- en kledingliteratuur word daar dikwels na die individu se persepsie van die fisieke self verwys as liggaamsbeeld (Rudd & Lennon, 2000). Die adolessent, en dus ook die vroeë-adolessent, het die grootste stryd met bekommernis oor liggaamsbeeld, deels omdat haar liggaam dramatiese groeiveranderinge ondergaan, maar ook omdat fisieke voorkoms 'n sleutelrol speel in die vestiging van verhoudings en onafhanklikheid (Fiore & Kimle, 1997:346). Verskeie navorsers het verskeie standpunte aangaande liggaamsbeeld. Liggaamsbeeld is volgens Hoyt en Kogan (2001) en Jones (2001) 'n multi-

dimensionele konstruk wat ook die persoon se tevredenheid met die liggaam insluit. Banfield en McCabe (2002), Friedman, Reichmann, Costanzo en Musante (2002) en Farrell, Shafran en Fairburn (2002) beskou liggaamsbeeld as 'n wye verstandsvoorstelling van liggaamsfatsoen, -grootte en -vorm, maar ook 'n samestelling van perseptuele en houdingsdimensies.

In hierdie studie het die navorser verkies om, binne die taal van die simboliese interaksionisme, liefs die konsep "belewenis van die fisieke self" te gebruik, wat dan in hierdie studie die dogter se persepsie van veral die grootte en vorm van haar liggaam insluit asook haar tevredenheid/ontevredenheid daarmee. Belewenis van die fisieke self kan egter nie los van die self gesien word nie, en dus ook nie los van die innerlike self nie, aangesien die belewing van die een ook gevolge vir die ander een kan hê. Dit gaan dus in hierdie studie ook om hoe en wat die dogter oor haar fisieke self met die self kommunikeer, en ook die moontlike emosies wat dit by die dogter tot gevolg het.

3.3.2 Belewenis van die innerlike self

Die simboliese interaksionisme stel dit dat die self belangrik is vir self-kommunikasie, self-beoordeling en selfbestuur. Blumer (1966:535) stel dit so: "The possession of a self provides the human being with a mechanism of self-interaction with which to meet the world." Die individu beskik daarom nou oor die vermoë om innerlik met die self te kommunikeer, te dink, dinge aan die self uit te wys en situasies te interpreteer. Sy kan dus die fisieke self uitlig en daaroor dink en redeneer en dit selfs as simbool gebruik van bepaalde aspekte van haar innerlike self. Die individu kan nou met die self praat op dieselfde wyse as wat sy met ander praat en aan die self betekenis gee op dieselfde wyse as wat sy aan ander betekenis gee. Die resultaat van die vermoë van 'n individu om innerlik met die self te kan praat oor hoe sy vir ander lyk en hoe sy is, staan volgens Shibutani (1961:434-435) bekend as self-beoordeling. Charon (1998:76) wys op die belangrike implikasie dat self-beoordeling ook sterk verband hou met die oordeel van ander: "The individual's self-judgement and identity are shaped in interaction, and this principle has all kinds of consequences for further action." Die self-beoordeling van 'n individu word dan 'n kringloop en die oordeel van ander wat vir die individu belangrik is, word ook die self-beoordeling van die individu. Emosies ontstaan binne die liggaam en hoewel dit 'n psigologiese komponent het, is dit ook gewortel in sosiale handelinge en verhoudings (Sandstrom *et al.,* 2006:218). Omdat self-beoordeling, wat die vroeë-adolessente dogter se vermoë is om met haar innerlike self te kan praat, ook vanuit die innerlike ontstaan, gaan self-beoordeling ook met emosies gepaard. Emosies wat uit sosiale ervarings, interaksies en die uitdrukking daarvan ontstaan, word gerig deur die norme van die groep en die eise van die situasie (Sandstrom *et al.,* 2006:218). Omdat verwagte emosies of gevoelens oor die self tydens die proses van sosialisering

aangeleer word (Sandstrom *et al.,* 2006:218), sal die vroeë-adolessente dogter wat die self negatief beoordeel moontlik emosies van hartseer, skaamte of angs ervaar, terwyl dié wat die self positief beoordeel waarskynlik emosies van vreugde en blydskap ervaar. Kaiser (1990:129-130) wys daarop dat onaantreklike adolessente of die wat hulself as onaantreklik beskou, hulself as minder populêr in die groep ervaar en dat die negatiewe gevoelens met betrekking tot hul liggaam en voorkoms verwant is aan 'n negatiewe belewenis van die self. Daarmee saam wys Schneider (aangehaal deur Damhorst, Miller & Michelman, 1999:42) daarop dat meer as 45% van Amerikaanse adolessente een of meer keer per week negatiewe emosies ervaar met betrekking tot hul persoonlike voorkoms.

3.3.3 Die rol van ander in die belewenis van die self

Vanuit die simboliese interaksionisme is dit dus duidelik dat, om oor 'n self te beskik, impliseer dat 'n individu betekenis aan die self kan gee, 'n beeld van die self kan ontwikkel en in interaksie met ander die self kan benoem (Charon, 1979:82). Dit gaan dus om die individu in interaksie met ander. Interaksie kan volgens Goffman (1959:14) gedefinieer word as wedersydse skakeling van individue met mekaar se handelinge wanneer hulle in mekaar se onmiddellike fisieke omgewing is. In die simboliese interaksionisme gaan dit nie net oor die interaksie tussen die vroeë-adolessent en ander nie, maar ook oor die interaksie binne die individu self, met ander woorde wat sy vir die self, oor die self sê (Charon, 1979:23). Vanuit 'n lewensverloop-perspektief en die simboliese interaksionisme vergelyk die vroeë-adolessente dogter die self tydens interaksie met ander en kry sy terugvoer oor haar voorkoms. Jones (2001) is van mening dat sosiale vergelyking wat verband hou met 'n geïdealiseerde voorkoms neig om 'n verskil uit te wys tussen die aantreklikheid van die self en ander. Die verskil kan lei tot 'n negatiewe belewenis van die self.

Die belewenis van die self kry dus besondere betekenis wanneer die individu in interaksie met ander is. Vir die individu is dit belangrik dat ander 'n spesifieke prentjie van haar kry soos wat sy dit aan hulle wil oordra (Goffman, 1959:15-19). Charon (1998:137) wys daarop dat die handhawing van die self problematies kan raak tydens interaksie met ander, veral wanneer die individu haar posisie binne die situasie moet identifiseer. Dit beteken dat dit vir die vroeë-adolessente dogter nie net gaan oor wat sy vir die self sê oor haar fisieke voorkoms en innerlike self nie, maar spesifiek ook hoe sy tydens interaksie met ander vertoon en die self kan handhaaf. Dit behels dat sy die situasie met ander deel en dit nie net vir die self moet definieer nie, maar ook vir ander. Ander speel dus nie net 'n rol in hoe die individu die self beleef nie, maar ook in hoe sy haar gedrag rig om die situasie te kan hanteer en aan ander 'n bepaalde beeld van die self te gee. Die individu, in hierdie geval die vroeë-adolessente dogter met 'n veranderende liggaam, is dus in staat

om die self in ander se skoene te plaas, hul rol aan te neem en die self vanuit ander se perspektief te beoordeel.

Betekenisvolle ander is individue wat belangrik is vir die vroeë-adolessente dogter en hulle word dikwels rolmodelle met wie die vroeë-adolessente dogter in interaksie tree en verskaf ook patrone van gedrag vir die vroeë-adolessent. Ouers, susters, broers en ander familie kan as betekenisvolle ander in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self optree. Volgens Mead (1934:159) beweeg die vroeë-adolessente dogter egter nou uit die speel-stadium ("play stage") na die spelstadium ("game stage") en raak sy nou toenemend in staat om die opinies en houdings van verskeie betekenisvolle ander in die self te inkorporeer. Dit stel haar in staat om, wanneer sy die self evalueer en 'n persepsie vorm, ook verskeie betekenisvolle ander se rolle en opinies aan te neem. Betekenisvolle ander speel ook 'n rol in haar gedrag. Waar betekenisvolle ander aanvanklik die ouers, familie, en vriende ingesluit het, word dit nou vinnig uitgebrei na ander. Charon (1998:69) wys daarop dat wie ook al die individu se betekenisvolle ander is, en in watter stadium van die lewe ook al, sulke betekenisvolle ander se opinies altyd vir die individu belangrik is. Kaiser (1990:166-167) wys daarop dat betekenisvolle ander se opinies met betrekking tot die fisieke self en kleding vir meeste mense belangrik is, en veral vir die jong kind en vroeë-adolessent wat haar fisieke self moet aanvaar en 'n positiewe liggaamsbeeld moet ontwikkel. In **HOOFSTUK 2** is 'n volledige bespreking gegee van die rol van veral ouers, in die vroeë-adolessente dogter se ontwikkeling en belewenis van haar fisieke veranderinge, met spesiale verwysing na die toename in massa.

Mead (1934:260-261) is van mening dat een van die belangrikste rolle wat die samelewing speel, is om aan die individu die sogenaamde veralgemeende ander, of 'n norm te verskaf waarmee die individu die self onder meer kan vergelyk. Wanneer die vroeë-adolessente dogter oorgaan van die sogenaamde speel-stadium na die spel-stadium, ontwikkel sy die kognitiewe vermoë om tegelykertyd die perspektiewe van menige ander aan te neem in haar beoordeling van die self. Dit gaan dus nie net meer oor enkele ander nie, maar oor 'n kollektiewe groep ander persone wat dieselfde waardes, houdings en persepsies deel, en wat vir die individu belangrik is. Die vroeë-adolessente dogter ontwikkel dus nou die vermoë om al die ander betekenisvolle ander saam te kategoriseer in 'n veralgemeende ander. Dit gaan nou vir die vroeë-adolessente dogter ook om hoe "hulle" dink en wat "hulle" persepsies is, en nie noodwendig altyd net om 'n betekenisvolle ander se persepsies nie. Charon (1998:164-165) wys op die feit dat daar 'n verskil is tussen Mead (1934) en Shibutani (1961) se siening, waar veralgemeende ander volgens Mead sou verwys na die breë samelewing, terwyl Shibutani verwys na die ander in 'n verwysingsgroep wat dui op die perspektiewe van verskillende verwysingsgroepe in die individu se lewe. Veralgemeende ander gaan dus oor konsensus en 'n gedeelde begrip van hoe die wêreld behoort te wees, 'n sogenaamde stel reëls ("set of rules") wat die

individu behoort te gehoorsaam indien sy 'n erkende plek in die samelewing wil hê (Charon, 1998:165). Volgens Mead (1934:154-155) bepaal die houding van veralgemeende ander ook die houding van die hele gemeenskap teenoor 'n individu. So 'n samelewingsperspektief kan deur verwysingsgroep-ander gedeel word, wat dan die belangrikheid van die perspektief vir die individu kan versterk.

Die persepsie wat 'n individu van haar liggaam het, verteenwoordig 'n belangrike deel van haar sosio-kulturele herkoms. Binne 'n bepaalde kultuur word daar ook standaarde aangaande die ideale liggaamsbou en liggaamsmassa gestel, en ontwikkel daar dikwels stereotipes teenoor dié wat van die standaard afwyk. Die standaard in die Westerse kultuur is dié van skraal, aantreklik en fiks (Fiore & Kimle, 1997:345). 'n Persoon se liggaam dra dus 'n stel eienskappe rond wat deur ander gekategoriseer word en waaruit afleidings gemaak word (Damhorst, Miller & Michelman, 1999:18). Die afleidings sluit dikwels stereotipes in wat aan 'n persoon gekoppel word soos "vet mense is lui". Vir die vroeë-adolessente dogter wat toeneem in massa en bewus is van byvoorbeeld kulturele stereotipes met betrekking tot oormassa wat moontlik ook deur die portuurgroep onderskryf word, kan dit haar belewing van haar fisieke self negatief beïnvloed, en haar selfs gestigmatiseerd laat voel.

Die kulturele ideaal vir 'n aanvaarbare liggaamsbou en massa word deur die media, wat as mondstuk van die veralgemeende ander dien, uitgedruk in voorstellings soos modeparades, skoonheidswedstryde, films, televisiekarakters en advertensies wat skoonheid beklemtoon (Fiore & Kimle, 1997:345). Wanneer 'n dogter vroeë-adolessensie bereik, behels dit volgens Tiggemann (2001) onder meer dat sy wegbeweeg van die kinderliggaam na die ideaal wat in die media gestel word vir die vroulike liggaam. Wanneer haar soeke na sosiale aanvaarding in gedagte gehou word, tesame met die sosio-kulturele klem op die skraal ideaal, is dit te verstane dat die meerderheid vroeë-adolessente dogters ontevredenheid met hul liggame beleef en pogings aanwend om 'n skraal liggaam te behou (Tiggemann, 2001).

In teenstelling met veralgemeende ander is 'n verwysingsgroep volgens Shibutani (1961:257) 'n werklike of denkbeeldige groep wie se standpunt vir 'n individu as 'n verwysingsraamwerk dien. Mead (1934) maak dit nie altyd duidelik of daar vir 'n individu slegs een kollektiewe veralgemeende ander is, of dalk verskeie nie. Volgens Shibutani (1961:257) kan daar nie sprake wees van een kollektiewe en oorkoepelende gemeenskap nie, want die individu het interaksie met verskeie en dikwels uiteenlopende groepe, en kan daarom verskeie verwysingsgroepe hê wie se perspektiewe vir haar belangrik is in haar persepsie van die self. Vir die tydperk wat die individu dus gereeld en suksesvol in interaksie met die groep is, word daardie groep as't ware die individu se veralgemeende ander, en gee hulle rigting aan die individu se belewenis van die self in die groep. Charon (1979:70) wys daarop dat so 'n siening ooreenstem met die definisie van 'n

sosiale objek, naamlik dat sosiale objekte (waaronder die self) gedefinieer word in interaksie en in die proses van interaksie verander, namate ander met wie die individu in interaksie is, verander. Dit sluit aan by William James se siening dat: "Properly speaking, a man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their mind. To wound any one of these images is to wound him. But as the individuals who carry the images fall naturally into classes, we may practically say that he has as many selves as their are distinct groups of persons about whose opinion he cares" (James, 1915:179). Vir hierdie studie kan daar gereken word dat die portuurgroep 'n belangrike verwysingsgroep-ander in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self is, hoewel nie noodwendig die enigste nie.
Vanuit 'n lewensverloop-perspektief en die simboliese interaksionisme kan dit dus gestel word dat verwysingsgroep-ander 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van die self, aangesien die individu met die groep in interaksie is, die self met die groep vergelyk en dikwels ook terugvoering van hulle kry met betrekking tot die self en haar voorkoms. Shibutani (1961:257) stel dit dat 'n verwysingsgroep die waardes stel in terme waarvan 'n individu haar gedrag rig. Aangesien voorkoms een van die moontlike roetes na aanvaarding en gewildheid is, word sosiale vergelyking 'n tegniek waardeur die self in terme van die voorkomsverwagtings van ander geëvalueer word (Jones, 2001). Kaiser (1990:129-130) en Jones (2001) wys daarop dat die vroeë-adolessent geneig is om veral met betrekking tot die sigbare fisieke self, die self met verwysingsgroep-ander, veral die portuurgroep, te vergelyk. Vergelyking vorm dan volgens Jones (2001) dikwels die spil waarom self-evaluering draai. Negatiewe belewenis van die self is dikwels die resultaat van stereotipes en stigmas wat deur betekenisvolle en verwysingsgroep-ander gehandhaaf word. Stigmas en stereotipes wat onder die portuurgroep gehandhaaf word kan dus 'n belangrike impak op die vroeë-adolessent se belewenis van haar fisieke self hê.

3.4 HANDHAWING VAN DIE SELF

Dit is duidelik uit bostaande besprekings dat die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self bedreig kan word tydens tye van verandering. Vanuit 'n lewensverloop-perspektief is dit belangrik dat 'n persoon stabiliteit moet vind na veranderinge in die lewensbane. Die vroeë-adolessente dogter moet dus leer om haar veranderende liggaam te aanvaar, daarby aan te pas en stabiliteit in haar lewe te kry na 'n stadium van verandering (Elias, Weissberg & Patrikakou, 2003). Die vraag hier is: Hoe kan daar na selfhandhawing vanuit die gekose perspektief gekyk word?

Volgens die simboliese interaksionisme moet daar in ag geneem word dat die self as objek oop is vir manipulasie en dat die individu dus die self kan manipuleer soos wat sy enige ander objek kan manipuleer, maar met die uiteindelike doel om die self te kan handhaaf en in interaksie met ander 'n positiewe beeld van

die self aan die self en aan ander daar te kan stel. Die vroeë-adolessente dogter het dus keuses met betrekking tot hoe sy beheer oor die self uitoefen, asook met betrekking tot die rigting waarin sy die self wil stuur. Enige aksie wat geneem word, is egter beplan en geskied met ’n doel. Charon (1998:80) wys daarop dat, alhoewel die individu self verantwoordelik is vir hoe sy die self wil handhaaf en beheer, die handhawing nie werklik vry is van die opinies van ander nie en dus altyd met inagneming van ander se perspektiewe geskied. Die aanvaarde perspektiewe van die veralgemeende ander word dus ook die perspektief van die individu en rig dus die individu se gedrag met die uiteindelike oorkoepelende doel van ’n gedeelde lewe waarin die individu saam met ander binne ’n gedeelde waardesisteem kan funksioneer.

Sanders (2006:280) wys op die belangrikheid van die liggaam (fisieke self) as sigbare en dominante vervoermiddel van die self in interaksie met ander. Ander se reaksie op ’n fisieke voorkoms wat anders lyk as die aanvaarde norm (of in hierdie geval weens massa-toename, wegbeweeg van die skraal aanvaarbare voorkoms), staan dus sentraal in die individu se belewenis van, nie net die fisieke self nie, maar ook die innerlike self en dus ook in intra- en interpersoonlike interaksies. In veral die Westerse samelewing waar die klem sterk op die liggaamlike val, dui beheer oor die fisieke self dikwels ook op beheer oor die self, en is dit volgens Charmaz (1995) vir meeste mense belangrik om ’n positiewe belewenis van die fisieke self, as deel van die totale self, te ervaar en aan ander en die individu self hierdie positiewe belewenis te kommunikeer.

Lazarus en Folkman (1984:170-173) wys daarop dat, wanneer verandering deur die lewensverloop tot gevolg het dat die individu se belewenis van die self interaksie met ander bedreig, of as negatief beleef word, dit in werklikheid vir die individu daarom gaan dat sy nie beheer oor die self het nie, en dus, afhangende van die stadium in haar lewensverloop, bepaalde strategieë moet inspan om die self in interaksie met ander te kan handhaaf. Handhawing van die self (“coping”) is dus vanuit so ’n siening die individu se poging om weer beheer oor die self of die situasie oor te neem. Vanuit so ’n siening verwys selfhandhawing of selfbeheer dus na enige kognitiewe of gedragspogings wat die individu aanwend ten einde ’n stresvolle gebeurtenis of situasie te hanteer – óf deur die omgewing te verander, óf deur die betekenis van die situasie te verander, óf deur gedrag en emosies te bestuur. Vanuit ’n lewensverloop-perspektief wys Lazarus en Folkman (1984:171) op die belangrike feit dat die individu se keuse van ’n handhawingstrategie of beheermeganisme egter van baie faktore afhang, waaronder die lewensfase waarin die individu haar nou bevind, en dat die wyse waarop die individu die self handhaaf en die strategieë wat sy kies ook verander na gelang die individu deur die lewe beweeg.

Lazarus en Folkman (1984:150-153), La Greca, Siegel, Wallander en Walker (1992:8-9), Myers en Rosen (1999) en Hutchinson *et al.* (2006) onderskei twee tipes handhawingstrategieë, naamlik probleem-

gebaseerde en emosioneel-gebaseerde handhawingstrategieë. Probleem-gebaseerde handhawingstrategieë is pogings om te reageer op die oorsaak van die probleem, insluitende probleemoplossing of pogings om die probleem tussen die individu en omgewing te wysig. Dié handhawingstrategieë word direk toegepas om die oorsaak wat aanleiding gee tot die probleem, te bestuur. Emosioneel-gebaseerde handhawingstrategieë is daarop gerig om emosionele status wat met die probleem verband hou, te hanteer, soos kognitiewe herontwerp (om anders te dink oor die probleem), die gebruik van selektiewe aandag (aandag gee aan positiewe aspekte van ’n situasie) of ontspanning. Dit beteken dat die vroeë-adolessente dogter ’n negatiewe of stresvolle belewenis van die self sal kan hanteer/beheer deur strategieë te kies en en te gebruik wat *nou* tydens die spesifieke ontwikkelingstadium en situasie in haar lewe, tot haar beskikking is.

Met betrekking tot kleding stel Kaiser (1990:97, 135-136) en Sandstrom *et al* (2006:105-108) dat voorkomsbestuur in werklikheid vir die individu as handhawingstrategie kan dien, en dat kleding en liggaamsversierings gebruik kan word om die liggaam te bedek of te verander ten einde dit vir die individu moontlik te maak om die self tussen ander te kan handhaaf, en ‘n positiewe belewenis van die self in interaksie met ander te kan ervaar. Milman (1980:75) en Schwartz (1986:285) het reeds in die tagtigerjare daarop gewys dat stigmatiserende effekte weens massa-toename ook op kinders en vroeë-adolessente van toepassing gemaak kan word. Kleding en ander vorme van voorkomsbestuur word dan dikwels gebruik ten einde die fisieke self vir die persoon self, maar ook vir ander te manipuleer. Aspekte van die self word ook deur middel van kleding aan ander gekommunikeer in ‘n poging om die self in interaksie met ander te kan handhaaf.

3.5 IMPLIKASIES VIR DIE STUDIE

In hierdie studie word die vroeë-adolessente dogter benader as ’n aktief denkende wese wat verantwoordelikheid kan neem vir hoe sy haar lewe bestuur en beheer. Die feit dat sy die self in interaksie met ander as objek kan beleef, stel haar in staat om die self as objek uit te lig, dit te beoordeel, ’n persepsie daaroor te kan vorm, met die self daaroor in gesprek te kan tree en tevrede of ontevrede daaroor te kan voel. As objek in interaksie met ander kan die self dus betekenis kry en kan die fisieke self as simbool van bepaalde aspekte van haar innerlike self dien. Ander mense, hetsy betekenisvolle ander, veralgemeende ander of verwysingsgroep-ander, speel dus ’n belangrike rol in die ontwikkeling en belewenis van die self.

Die vroeë-adolessente dogter bevind haar in ’n oorgangstadium van haar lewe wat gekenmerk word deur veranderinge op fisieke, kognitiewe en psigo-sosiale gebied. Hierdie veranderinge mag gevolge inhou met betrekking tot haar verskillende lewensbane, waaronder haar belewenis van die self. Ten einde die

veranderinge te kan hanteer en te aanvaar, en na ’n tydperk van verandering weer stabiliteit in haar lewensbane te ervaar, maak die dogter waarskynlik van bepaalde strategieë gebruik ten einde weer beheer in haar belewenis van die self te ervaar.

In hierdie studie gaan dit nie om die bewys van vooropgestelde hipoteses vanuit die teorie of die bevestiging van vorige navorsingsresultate nie, maar om die verstaan en beskryf van die rol van massa-toename in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self. In **HOOFSTUK 4** word daar onder meer aandag geskenk aan die keuse van ’n navorsingstrategie en –styl, die keuse van data-insameling, -vaslegging, -analise en interpretasie en die geloofwaardigheid en etiek van die studie.

HOOFSTUK 4

NAVORSINGSONTWERP

4.1 AGTERGROND

Die oorkoepelende doel van die studie was om die rol van massa-toename in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van haar self te verstaan en te beskryf. Daar is besluit op 'n verkennend-beskrywende benadering. Met dié benadering is die doel om te verstaan en te beskryf, en nie om te veralgemeen of vooraf-opgestelde hipoteses te bewys nie. Daar is op 'n fenomenologiese kwalitatiewe benadering besluit met kwalitatiewe data-insamelingsmetodes wat die navorser in staat stel om ryk data te genereer.

In hierdie hoofstuk word daar aandag gegee aan:

- Gekose, konseptuele raamwerk en spesifieke doelwitte
- Die keuse van 'n navorsingstrategie en -metodologie
- Die keuse van 'n steekproef
- Die keuse, beskrywing en toepassing van data-insamelings- en ander metodes
- Data-analise, aanbieding en interpretasie
- Geloofwaardigheid van die studie
- Etiek

4.2 SKEMATIESE KONSEPTUELE VOORSTELLING EN BREË NAVORSINGSVRAE

Fouché (2002:268) en Henning *et al.* (2004:2-3) wys daarop dat teorie in 'n fenomenologiese studie dien as 'n sterk oriënteringsraamwerk wat die navorsing kan rig, maar dat die fenomeen bestudeer word soos uit die oë van die deelnemers. Teorie in 'n fenomenologiese studie dien dus as 'n filosofiese vertrekpunt van hoe daar na die probleem gekyk gaan word. Daar is besluit om in hierdie studie na die probleem vanuit die perspektiewe van die simboliese interaksionisme en 'n lewensverloop-perspektief te kyk. Die volgende skematiese konseptuele raamwerk (**FIGUUR 1**) het dus die studie en ook die breë navorsingsvrae gerig.

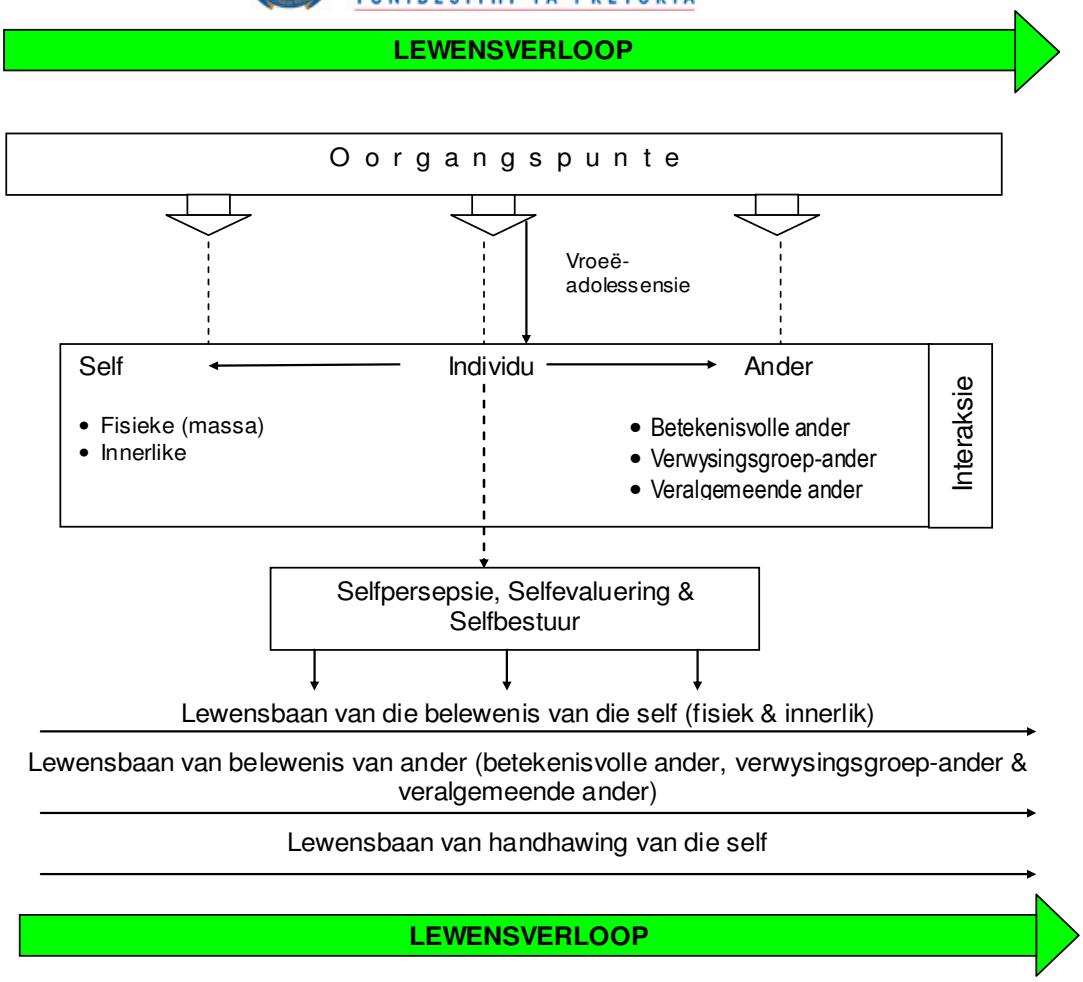

FIGUUR 1: SKEMATIESE KONSEPTUELE VOORSTELLING VAN 'N INDIVIDU SE LEWENSVERLOOP, OORGANGSPUNTE DAARIN, EN BELEWENIS VAN DIE SELF

Die lewe van 'n individu (die dogter) verloop oor sekere lewensfases soos onder andere vroeë-adolessensie. Gedurende hierdie lewensverloop is daar tye van stabiliteit en tye van verandering. Vroeë-adolessensie, wat vele veranderinge in die lewensverloop van die dogter insluit, onder andere verandering in haar massa, is so 'n oorgangsfase of fase van verandering wat 'n rol mag speel in hoe die dogter die self beleef, hoe sy ander beleef en hoe sy haar self handhaaf. Die dogter is dus altyd in interaksie met ander, hetsy betekenisvolle ander, veralgemeende ander of verwysingsgroep-ander, wat 'n rol speel in hoe sy die self beleef en handhaaf. Sy is egter ook voortdurend in interaksie met die self waar sy oor die self as objek kan dink, dit kan evalueer, 'n persepsie daaroor kan vorm, emosies daaromtrent kan ervaar en die self kan bestuur. Verandering tydens hierdie oorgangsfase, waaronder die toename in massa, mag 'n rol speel in hoe sy die self nou beleef en handhaaf, maar ook in hoe sy haar verhoudinge met ander beleef.

Teen die agtergrond van die basiese uitgangspunte van die simboliese interaksionistiese - en 'n lewenskoers perspektief wat as gekose teoretiese perspektiewe vir die studie gestel is, het die volgende breë/oorkoepelende navorsingsvrae het die studie gerig:

- Watter rol speel massa-toename in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self?
- Wat is die rol van ander in die vroeë-adolessente dogter se belewenis van die self?
- Hoe handhaaf die vroeë-adolessente dogter die self gedurende hierdie oorgangsfase?

4.3 DIE KEUSE VAN NAVORSINGSTRATEGIE EN -METODOLOGIE

'n Kombinasie van die kontekstuele, ideografiese en induktiewe benaderings is as navorsingstrategie vir die studie gekies, wat beteken het dat:

- die deelnemer binne die omgewing bestudeer is waar sy die gemaklikste gevoel het
- daar gepoog is om haar gedrag te begryp en die uitkoms in diepte te beskryf
- die uitkoms van die studie as uniek geag word en daar nie veralgemeen word nie
- daar geen voorafopgestelde hipoteses geformuleer is nie; die navorser het vanuit 'n verdieping in die natuurlike omgewing begin; gebeure is so akkuraat moontlik beskryf en daar is tot by 'n konstruk gewerk waaruit uiteindelik 'n werkbare teorie saamgestel kon word met 'n logiese gevolgtrekking

Die studie kan ook volgens Babbie en Mouton (2001:92) as 'n kruisseksionele studie beskou word. Dit impliseer dat die studie op een tydstip onderneem is en nie oor 'n lang termyn nie. Dié tipe strategie kom veral voor binne 'n verkennende en beskrywende studie.

Soos in **HOOFSTUK 1** genoem, is 'n kombinasie van 'n fenomenologiese en gegronde-teorie-ontwikkeling ("grounded theory") in hierdie studie gebruik. Die belewenisse van die deelnemers kon binne die konteks en met die kompleksiteit van die verskynsel, bestudeer word, begryp word, en so akkuraat moontlik beskryf word. Dit gaan dus om die begrip van gebeure binne hul konteks – ook bekend as 'n kontekstuele – of holistiese navorsingstrategie, met die doel om te beskryf en te begryp teen die agtergrond van die totale konteks (Babbie & Mouton, 2001:272).

4.4 DIE KEUSE VAN 'N STEEKPROEF

4.4.1 Eenheid van analise

As eenheid van analise vir die studie is besluit op blanke vroeë-adolessente dogters in die ouderdom van 11 tot 13 jaar wat in 'n stedelike gebied woonagtig is. Dié ouderdom verteenwoordig die gemiddelde ouderdom wat vir vroeë-adolessensie aangedui word (Twining, 1998:368; Prinsloo & Du Plessis, 1998:141; Owens, 2002:492; De Klerk & Tselepis, 2007). Teen die agtergrond van die kwalitatiewe benadering (Groenewald, 2004), en ten einde die fenomeen in totaliteit te bestudeer, is massa nie as veranderlike vir die steekproef uitgesonder nie. Die enigste voorwaarde was dat die dogters vrywillig aan die studie moes deelneem en gewillig moes wees om hulle persepsies en belewenisse met die navorser te deel. Die navorser het dus geen vooropgestelde idees gehad met betrekking tot die rol van deelnemers se eie massa of hoe die deelnemers gaan reageer nie.

4.4.2 Seleksie van die eenheid van analise

Navorsing met kinders en adolessente, veral as dit gaan om meer persoonlike belewenisse, is altyd 'n sensitiewe saak. Dit is dus belangrik dat deelname op 'n vrywillige basis moet geskied en dat die toestemming van ouers verkry word. In kwalitatiewe navorsing, waar die navorser se doel die generering van ryk data-beskrywings is, is dit verder belangrik dat deelnemers bereid moet wees om hul diepste belewenisse met die navorser te deel (Henning *et al.,* 2004:75). In hierdie studie is daar van die sneeubal-tegniek gebruik gemaak ten einde deelnemers vir die studie te kry. Deelnemers is in oorleg met hoofde van plaaslike laerskole geïdentifiseer. 'n Brief is gerig aan alle ouers van dogters tussen die ouderdom van 11 tot 13 jaar (sien **Bylaag A**). Dit het laerskooldogters van Graad 5 tot 7 ingesluit. Ouers kon in oorleg met hul dogter besluit of sy aan die studie wou deelneem. In die brief is genoem dat die navorser tans met bepaalde studies besig is en dogters as deelnemers benodig. Ouers is ook gerus gestel dat dogters se privaatheid gerespekteer sou word en hul deelname sensitief gehanteer sou word. Ouers is gevra om inligting op 'n afskeurstrokie te voltooi. Wanneer aangedui is dat die dogter aan die studie sou deelneem is die ouers persoonlik geskakel vir 'n ontmoeting met hulle en die dogter. Twaalf ouers het aangedui dat hul dogters aan die studie kon deelneem.

Omdat die dogters minderjarig en jonk was, moes die ouers se vertroue eers gewen word. Tydens die ontmoeting met die ouers en dogter moes die navorser so natuurlik moontlik en nie opdringerig wees nie (Green, 2004:49). 'n Kortlikse verduideliking van die navorsing is gegee sonder om die werklike navorsingsprobleem bekend te maak. Indien die dogter met die werklike navorsingsprobleem vertroud was, sou sy tydens onderhoude kon poog om antwoorde te verskaf wat die navorser tevrede sou stel. Dit kon die geloofwaardigheid van die studie skaad. Data-insamelingsmetodes is nie vooraf bekend

gemaak nie, hoewel die navorser genoem het dat sy moontlik die dogter vir vier tot ses sessies sou wou sien. Ouers moes ook begryp dat hulle nie kon deel hê aan die data-insamelingsessies nie. Dogters sou moontlik nie persoonlike belewenisse voor ouers wou deel nie. Ouers kon wel toegang hê tot klankopnames wat van elke sessie gemaak is. Na afloop van die ontmoeting is onderneem om die ouers persoonlik te skakel om reëlings te tref vir die eerste onderhoud.

Babbie en Mouton (2001:287), en Henning *et al.* (2004:71) wys daarop dat die aantal deelnemers in 'n kwalitatiewe studie waar die sneeubal-tegniek gebruik is, gewoonlik bepaal word deur die grootte van die populasie en die sensitiwiteit van die navorsing, maar dat steekproeftrekking voortgaan totdat data-versadiging ingetree het. Twaalf deelnemers het aanvanklik aangedui dat hulle aan die studie sal deelneem. Nog vier deelnemers is bykomend tot die twaalf met die sneeubal-tegniek gewerf, waarna data-versadiging ingetree het. Altesaam sestien dogters het dus aan die studie deelgeneem, waarvan ses normale massa was en 10 oormassa. Nie een van die deelnemers was ondermassa nie. Ten einde te bepaal of die dogter 'n normale massa het of moontlik onder- of oormassa was, is elke dogter se liggaamsafmetings en massa tydens die eerste ontmoeting geneem. 'n Dogter se massa is as normaal beskou indien sy 'n liggaamsmassa-indeks (LMI) van tussen 20 en 25 gehad het. Dogters met 'n LMI van 25 en hoër is as oormassa beskou (Aronne, 2002; Schwartz & Brownell, 2004). Daar is verskeie terme wat in die literatuur gebruik word om na massa te verwys wat bokant die normale afsnypunt strek. Sommige gebruik die term *oormassa*, ander *obesiteit* en ander *risiko vir oormassa* (Flegal, Tabak & Ogden, 2006). Die terme verskil van land tot land en van studie tot studie (Flegal *et al.,* 2006); daarom is daar besluit om slegs die terme *normale massa* en *oormassa* in die studie te gebruik. Soos vroeër genoem is massa nie as veranderlike in die steekproef uitgesonder nie. Teneinde oordraagbaarheid te bevorder is gepoog om die grense of reikwydte van informasie te maksimaliseer deur doelbewus informante wat van mekaar verskil, by die studie in te sluit (Babbie & Mouton, 2001:277)

4.5 DIE KEUSE, BESKRYWING EN TOEPASSING VAN DATA-INSAMELING, -VASLEGGING, -ANALISE EN INTERPRETASIE

4.5.1 Data-insamelingsmetodes en -prosedure

Dit is belangrik dat data-insameling met 'n jong deelnemer kreatiewe-kwalitatiewe tegnieke insluit. 'n Kind-gesentreerde benadering moet gevolg word om die deelnemer aktief te betrek by die generering van data (James, Jenks & Prout, 1998:146; Porcellato, Dughill & Springett, 2002; Banister & Booth, 2005). James *et al.* (1998:146) en Banister en Booth (2005) wys daarop dat die jong deelnemer die geleentheid moet kry om 'n aktiewe rol te speel tydens data-insameling. Jong deelnemers is gewoonlik nog gewoond daaraan om hulle nie net mondelings uit te druk nie, maar ook op kreatiewe wyse, soos deur te teken of te plak. Data-insameling moet dus so geskied dat daar voldoende geleentheid is vir die

deelnemer om op kreatiewe wyse uitdrukking te gee aan haar belewenisse. Daar is van drie tipes kwalitatiewe data-insamelingsmetodes gebruik gemaak, naamlik ongestruktureerde onderhoudvoering aan die hand van geselekteerde stimulusmateriaal, fokusgroeponderhoude en persoonlike dokumentasie. Babbie en Mouton (2001:283) wys daarop dat die gebruik van verskillende metodes van data-insameling dien as kruisvalidering en ook dien om die geloofwaardigheid en betroubaarheid van die studie te verseker.

4.5.1.1 Ongestruktureerde onderhoude

'n Ongestruktureerde kwalitatiewe onderhoud kan gesien word as die interaksie tussen die onderhoudvoerder en die respondent, waar die onderhoudvoerder 'n algemene plan vir ondervraging het, maar nie vooraf vasgestelde vrae het wat in 'n spesifieke volgorde gevra moet word nie (Babbie & Mouton, 2001:289).

Met hierdie studie wou die navorser in diepte by die gedagtes van die deelnemer uitkom om so die probleem aan te spreek. Die kern van die onderhoudvoering het daarin gelê om tot die besef te kom van wat elke deelnemer dink, voel en doen. Dié tipe onderhoud word daarom besonder geskik geag vir studies waar gevoelens, houdings, bedoelinge en motivering van gedrag ter sprake kom (Smit, 2001:81). Die ongestruktureerde onderhoud was veral vir die studie geskik omdat dit gelei het tot indiepte-begrip vir die deelnemer se belewenis van die self en hoe sy die self handhaaf. Die deelnemer het die geleentheid gekry om op 'n betekenisvolle en doelgerigte wyse uitdrukking te gee aan haar belewenisse of standpunte. Omdat begrip en betekenis tydens gesprekvoering gevorm kon word, kon daar werklik tot die besef gekom word van wat in die deelnemer se lewe aangaan. Elke deelnemer se belewenisse kon in diepte beskryf word. Dié indiepte-beskrywings is 'n kenmerkende eienskap van kwalitatiewe navorsing (Denzin & Lincoln, 1994).

Vir die doel van die studie is 'n meer gestruktureerde onderhoud dus nie oorweeg nie omdat dit beperkte reaksie oplewer en gesprekvoering tot die minimum beperk (Smit, 2001:80). Die deelnemer kon ook die indruk kry dat sy slegs gebruik word om vrae te beantwoord en dat dit nie werklik gaan om die uitruil van belewenisse nie. Dit sou kon lei tot bloot oppervlakkige, in stede van ryk data (Henning *et al.,* 2004:67). Die fokus was dus op die konsepte van die deelnemer en nie die van die navorser nie (Smit, 2001:81). So 'n gesprek-tipe onderhoud was ook ondersteunend vir warm en vriendelike dialoog, wat gelei het tot meer natuurlike en opregte mededelings (Banister & Booth, 2005). Dié meer buigsame en ongestruktureerde onderhoud het ook gelei tot die opbou van rapport en 'n vloeiende gesprek (Banister & Booth, 2005). Dit bevorder volgens Smit (2001:81) vertroue, vrymoedigheid en sekuriteit.

Die kwaliteit van die data wat ingewin word, is tot 'n groot mate afhanklik van die kundigheid, vaardigheid en aanvoeling van die onderhoudvoerder (Botha, 2001:14). Daarom het die navorser vooraf wyd gelees oor die bepaalde domeinverskynsel en ook van bykomende metodes en tegnieke van onderhoudvoering 'n studie gemaak. Die navorser het ook 'n kursus bygewoon in dié tipe onderhoudvoering om die tegniek vooraf te bemeester. Onderhoude is by die navorser of deelnemer se huis gevoer. Die keuse is aan die deelnemer oorgelaat. Elke onderhoud is met 'n digitale opnemer opgeneem en verbatim getranskribeer. Tydens die eerste onderhoud het elke deelnemer 'n inligtingsvorm met persoonlike data voltooi (sien **Bylaag B**). Met die aanvang van elke onderhoud is die doel en algemene riglyne vir die onderhoud verduidelik en die deelnemer op haar gemak gestel. Die onderhoude het almal gefokus op die deelnemer se belewenis van verandering, die rol van massa en hoe sy daarby aanpas om die self te kan handhaaf. Die deelnemer kon tydens elke onderhoud spontaan en vrylik praat oor haar belewenisse. Wanneer sy afgedwaal het van die gesprek het die navorser haar subtiel terug gelei na die relevante onderwerp. Onderhoude is gevoer totdat dataversadiging ingetree het. Vier individuele onderhoude en een fokusgroep is met elk van die 16 deelnemers gehou- – 'n totaal van 64 onderhoude. Die onderhoude het ongeveer een en 'n halfuur elk geduur en is met elke deelnemer op dieselfde tyd en opeenvolgende weke gevoer, behalwe vir uitsonderings waar die deelnemers nie op dieselfde tyd en dag in die volgende week vir 'n onderhoud beskikbaar was nie. Die lengte van die onderhoude het die geleentheid geskep om na afloop van elke stimulustegniek in diepte met die deelnemer daaroor te kon praat. Die een fokusgroep het tussen onderhoud een en twee geskied en het ook ongeveer een en 'n halfuur geduur. In 'n poging om die deelnemers spontaan te laat deelneem aan die onderhoud, is daar van stimulusmateriaal gebruik gemaak. Die doel van die stimulus was om die deelnemer in 'n bepaalde situasie te plaas om sodoende respons uit te lok oor bepaalde aspekte waaroor die studie handel.

- **Stimulustegnieke – onderhoud een**

Binne die toegepaste studieveld van verbruikerswetenskap en ook kledingbestuur, word visuele stimulusmateriaal dikwels in navorsing met kinders gebruik ten einde hulle binne 'n bepaalde situasie te plaas en iets te gee om op te reageer. Sodoende word reaksie uitgelok oor aspekte waarom die studie gaan. Dit gaan dan nie om 'n indiepte ontleding van die stimulus (hetsy prente, tekeninge of ander visuele voorstellings nie, maar juis om die verbale respons wat daaruit verkry word. Die verbale respons word dan tesame met die verbatim opnames as data vir die studie aangebied. Stimulusmateriaal vir die studie is ook nie indiepte deur 'n sielkundige ontleed nie aangesien twee praktiserende siekundiges wat deur die navorser geraadpleeg is, van mening was dat so 'n indiepte ontleding van al die stimulusmateriaal relevante data wat met die oog op fisieke ontwikkeling en voorkomsbestuur ingesamel is, kon vertroebel. Die sielkundiges het daarom die navorser aangeraai om die sketse en ander stimulusmateriaal te gebruik as aanknopingspunt om nog ryker data van die deelnemer self te

verkry. Daarom het die navorser aan die hand van die stimulsmateriaal met die deelnemers verder in gesprek getree en alla data wat uit die gesprekke verkry is, is as verbatim transkripsies vir die studie opgeneem en geïnterpreteer.

As ysbreker is daar met behulp van 'n hand waarin een oopeinde-vraag in elke vinger gestel is, gesels (sien **Bylaag D**). Die navorser het die self eers voorgestel met behulp van die vyf vrae, waarna die deelnemer die geleentheid gekry het om die self aan die hand van die vyf oopeinde-vrae bekend te stel.

Daarna het die navorser saam met die deelnemer deur 'n vrouetydskrif geblaai. Hierdie tegniek is deur die navorser gekies omdat sy self 'n dogter van dieselfde ouderdom as die deelnemers het. Sy het tot die besef gekom dat deelnemers moontlik tydens die eerste onderhoud moeiliker aan die gesprek gaan deelneem. Dit is kenmerkend van die ouderdom en boonop was daar ook nog nie werklik 'n geleentheid om 'n vertrouensverhouding te stig nie. Die navorser het egter opgemerk dat, wanneer sy met haar eie dogter deur tydskrifte blaai, sy makliker in 'n geselstrant kom waar sy haar belewenisse deel.

Die deelnemer kon spontaan kommentaar lewer op artikels, voorkomste, kledingprodukte, advertensies en ander opmerkings maak. Wanneer die deelnemer waardevolle inligting gedeel het, is sy verder gepols oor gevoelens, menings, waardes, vooroordele en ander belangrike sake wat tot ryk data kon lei. Sy sou byvoorbeeld 'n seekoei sien en die opmerking maak: **"*Ek wens ek was ook 'n seekoei.*"** Die navorser het gereageer deur te sê: "Wat maak dat jy sê jy sal graag 'n seeikoei wil wees?" Die deelnemer het dan gereageer met inligting soos: **"*Seekoeie het lekker; hulle kan net lui wees en rondlê en niemand sê iets oor hulle nie.*"** Die navorser sou dan weer 'n vraag vra soos: "Sou jy daarvan hou as ander nie iets oor jou sê nie?" Die deelnemer het gereageer met: **"*Ja, ek sal daarvan hou want nou praat almal oor jou.*"** Op dié punt kon ryk data gegenereer word deur die deelnemer oor elke opmerking subtiel en stadig verder te lei.

Die blaai deur tydskrifte het die deelnemer in 'n ontspanne stemming geplaas. Die aandag was weg van haar as persoon, terwyl sy onbewustelik waardevolle inligting verstrek het. Dié stimulus het geleentheid gebied om data in te samel oor aspekte soos massamedia, ideale voorkoms, kledingprodukte en belangstellings.

Die deelnemer het tydens die eerste onderhoud ook die geleentheid gekry om haarself saam met haar maats te teken. Skryfbehoeftes is op 'n tafel uitgepak, rustige musiek aangeskakel en die deelnemer is gelaat om die tekening te voltooi sonder dat sy dopgehou is. Die navorser het haarself in 'n nabygeleë vertrek besig gehou deur vinnig die onderhoud te oordink en haar veldnotas deur te gaan. In die tyd is opmerkings van die deelnemer waaroor die navorser meer te wete wou kom, geïdentifiseer. Die tekening (sien **Bylaag F**) het as stimulus gedien vir verdere gesprekvoering; sien **Bylaag D** vir

moontlike vrae. Waardevolle data oor hoe maats mekaar help, wat hulle vir mekaar sê, wat vir hulle belangrik is en ook die vergelyking van die eie voorkoms met dié van maats, is met die stimulus verkry.

Dié tipe stimulustegniek staan in navorsing bekend as die "teken-en-praat-tegniek" (Porcellato *et al.,* 2002). Die deelnemer kry eers die geleentheid om te teken en daarna word daar oor die tekening gesels. Op dié wyse kon waardevolle insig verkry word met betrekking tot die gedagtes en gevoelens van die deelnemers. Aan die einde van die onderhoud het die deelnemer 'n A4-skrif gekry waarin sy gevra is om 'n dagboek by te hou vir 'n tydperk van twee maande. Daarin kon sy prente plak of sketse maak, maar met die voorwaarde dat dit met 'n beskrywing van hoekom dit vir haar belangrik is, gepaard moet gaan. Sy kon ook skriftelike belewenisse deel van die self, wat haar gelukkig, hartseer en so meer maak. Aan die einde van die twee maande is die dagboek aan die navorser terug besorg en kon toepaslike data by dié van die getranskribeerde onderhoude gevoeg word. Waar onduidelikhede ontstaan het, het die navorser die deelnemer geskakel en 'n vinnige ontmoeting gereël om duidelikheid te kry en misverstande uit te skakel.

- **Stimulustegnieke – onderhoud twee**

Soos afgespreek aan die einde van die eerste onderhoud, het die deelnemer, geklee in 'n gunsteling ontspanningsdraguitrusting, na die tweede onderhoud gekom. 'n Foto is van elke deelnemer geneem (sien **Bylaag G**) en kon die deelnemer se persoonlike eienskappe vaslê (Babbie & Mouton, 2001:300). Hoewel foto's nie on-bevooroordeelde, objektiewe inligting bied oor die sosiale en materiële wêreld nie, kan dit volgens Banister en Booth (2005) waardevolle eienskappe van mense uitbeeld. Hoewel foto's as persoonlike dokumentasie vir data-insameling gebruik kan word, is dit vir die studie slegs as stimulustegniek gebruik. Volgens Bartholomew en O'Donohoe (2003) dien die foto ook om rapport met die deelnemer te stig. Dit is gebruik om 'n brug te bou tussen deelnemer en navorser (Banister & Booth, 2005) en bied 'n alternatief vir dit wat woorde nie kan sê nie (Bartholomew & O'Donohoe, 2003). In vorige studies met kinders is foto's ook suksesvol as stimulustegniek gebruik (Banister & Booth, 2005). Foto's is in 'n ligte luim buite geneem. Die navorser was deurentyd daarop bedag dat die deelnemer inligting kon verskaf tydens die neem van die foto's. Dié inligting is met die aanbreek van die onderhoud ongemerk as veldnotas neergeskryf, terwyl die deelnemer iets te drinke gehad het. Die foto's het gelei tot die generering van waardevolle data. Deelnemers het graag vertel hoekom die uitrusting gekoop is, wie dit gekoop het, hoe hulle daarin voel, en so meer. Dit het geleentheid gebied vir gesprek rondom aspekte soos liggaamsbou en die waarde en gebruik van klere.

Na afloop van die foto-sessie het die deelnemer die geleentheid gekry om 'n *mode-collage* te maak. Die tegniek word dikwels deur navorsers gebruik (Hogg & Savolainen, 1998; Banister & Hogg, 2001; Martin & Okleshen Peters, 2005). 'n Collage behels 'n knip-en-plak-tegniek waar tydskrifte, papier, gom, skêre

en penne aan deelnemers verskaf word. Na voltooiing van die collage word die deelnemer gevra om te verduidelik wat sy op die collage uitgebeeld het (Martin & Okleshen Peters., 2005).

Vir die studie is dieselfde benadering gevolg. Die deelnemer kon kledingprodukte, 'n gesig en lyf van haar keuse uit tydskrifte knip. Om die deelnemer te help om meer doelgerig te soek, is slegs tydskrifte voorsien wat op die vroue-en-dogter-mark gerig is en heelwat kledingprodukte en modelle bevat. Elke deelnemer het 'n A4-bladsy en ander skryfbehoeftes soos bo genoem, gekry om die collage mee te maak. Die opdrag het gelui: "Maak 'n mode-coulage waarin jy jouself uitbeeld." Nadat daar kortliks verduidelik is hoe dit gedoen word, is sagte agtergrondmusiek aangeskakel. Dit het daartoe bygedra dat die deelnemer haar coulage rustiger en in 'n meer ontspanne luim kon voltooi. Tydens die eerste paar deelnemers se onderhoude kon die deelnemers 'n gesig saamstel uit 'n eie keuse van oë, neus, mond en hare. Dié het soveel tyd in beslag geneem omdat die deelnemer soms na 'n "perfekte" gesig gesoek het. Daarna is besluit dat 'n gesig in die geheel gesoek moes word. Dit het tyd gespaar en meer aandag is aan die res van die collage gee. Die coulage het slegs as stimulus gedien en is nie direk vir data geïnterpreteer nie maar het deel gevorm van die verbatimopnames wat as data vir die studie gebruik is (sien **Bylaag H**).

Aan die einde van die onderhoud is 'n liggaamstevredenheidskaal (Rand & Resnick, 1999) bestaande uit nege figure, aan die deelnemer getoon (sien **Bylaag I**). Figuur een is die skraalste figuur en figuur nege die mees oormassa figuur. Geen vooroordele is uitgespreek ten opsigte van enige van die figure nie, daarom is die figure nie as maer, vet, klein of groot aangespreek nie maar slegs figuur een tot nege. 'n Nommer A moes geplaas word by die figuur wat die deelnemer as verteenwoordigend van haar eie beskou het, 'n B by die figuur waarmee sy die minste wou identifiseer, en 'n C by die figuur waarmee sy graag sou wou identifiseer. Dit is duidelik gemaak dat A en C ook dieselfde figuur kon wees en nie noodwendig hoef te verskil nie. Die aanduidings op die liggaamstevredenheidskaal is bloot as stimulus gebruik om spontaan oor verskillende liggaamsbou-tipes te gesels en bewus te word van die deelnemer se eie liggaamsbelewenis (sien moontlike vrae in **Bylaag D**). Dié stimulustegniek het gelei tot die generering van waardevolle data. Deelnemers het spontaan gesels oor mense wat hulle ken wat soos sommige van die figure gelyk het, wat ander van sulke figure sê en waar sy al sulke figure gesien het.

- **Stimulustegnieke – onderhoud drie**

Met die aanvang van die derde onderhoud is die deelnemer se foto as stimulus gebruik. Met die eerste blik van die foto het die deelnemer spontaan waardevolle data gegee. Dit was opvallend dat die deelnemer eerste kommentaar op haar gesig gelewer het: ***"Kyk hoe stupid lyk my hare", "Kyk die smile"*** *of* ***"Kyk hoe trek ek my oë"***. Die deelnemer het ook kommentaar gelewer op haar voorkoms,

soos: ***"Ja! Ek het 'n statement met my klere gemaak", "Ag nee, kyk hoe stupid lyk die kouse"*** *of* ***"Die klere trek ek altyd aan want ek weet dit werk"***. Die navorser kon aan die hand van die foto met die deelnemer in gesprek tree oor haar belewenisse van die self en die keuse van kledingprodukte. Die navorser het die geleentheid gebruik om die deelnemer oor elkeen van die opmerkings verder te pols. Dit het tot waardevolle data gelei aangaande dit wat vir die deelnemer belangrik was aan haar voorkoms, waarna sy kyk wanneer sy kledingprodukte kies en wat haar doel met 'n bepaalde geklede voorkoms was. Die mededelings is ook as deel van die verbatimopnames

Die deelnemer het ook 'n tekening met slegs die buitelyne van 'n figuur gekry (sien **Bylaag J**). Daar is aan die deelnemer verduidelik dat sy enige kleur kan gebruik om die figuur mee in te kleur. Sy moes dit as haar eie figuur beskou en inkleur soos sy wou. Daar was geen regte of verkeerde kleur nie. As stimulus was die deelnemer se interpretasie en mening belangrik en nie die rede vir die kleurgebruik nie. Die stimulusmateriaal het waardevolle data gegenereer. Die navorser het byvoorbeeld die opmerking gemaak: "Ek sien jou maag, middel en bo-bene is geel ingekleur. Kan jy verduidelik wat jou so laat besluit het?" Die deelnemer het gereageer met: ***"Ek het geel gebruik want vir my is dit 'n wegsteek-kleur"***. Daar is verder gevra: "Kan jy verduidelik waarom jy daardie gedeeltes wil wegsteek?" Op hierdie wyse is oor die hele belewenis van die deelnemer se liggaam gepraat en ook hoe sy dit probeer toemaak, wegsteek of beter laat lyk.

Hoewel geen ander navorsing gevind kon word waarin die tipe stimulus tegniek gebruik is nie, is dit by die studie ingesluit omdat jonger deelnemers van aktiwiteite hou waar hulle kreatief kan wees. Sodoende kon 'n platform geskep word waar persoonlike belewenisse gedeel word en uiting gegee word aan 'n eie, unieke standpunt (Porcellato *et al.,* 2002).

Laastens het die deelnemer die geleentheid gekry om 'n skets te maak van "Ek en my stokperdjies" (sien **Bylaag K**). Dieselfde prosedure wat met die maak van die tekening in onderhoud een gebruik is, het hier ook gegeld. Die tekening het weer as stimulus gedien om met die deelnemer in gesprek te kon tree oor haar stokperdjies en 'n insig te kry oor dit wat vir haar belangrik is en waarom sy daarvan hou (sien **Bylaag D** vir moontlike vrae).

- **Stimulustegnieke – onderhoud vier**

Die deelnemer het die geleentheid gekry om 'n tekening van "Dit is ek" te maak (sien **Bylaag K**). Dieselfde prosedure wat met die maak van die tekening in onderhoud een gebruik is, het hier ook gegeld. Die tekening het weer as stimulus gedien om met die deelnemer in gesprek te kon tree oor haar belewenis van die self (sien **Bylaag D** vir moontlike vrae). Omdat die tekening gemaak is nadat 'n

redelike vertrouensverhouding gestig is, kon waardevolle data oor massa, liggaamsdele en kledingkeuses gegenereer word.

As ’n tweede stimulustegniek is nege prente van verskillende liggaamsboutipes gebruik. Slegs die lywe van elke figuur was sigbaar; die koppe was “afgesny” (sien **Bylaag M**). Die navorser het tydens die seleksie van die prente gepoog om prente in te sluit van jonger vroulike figure wat onder-massa, normale-massa en oormassa figure kon verteenwoordig. Die navorser het heelwat prente uitgeknip, dit min of meer in die drie groepe verdeel en dan weer die drie wat die beste verteenwoordigers vir elke groep was, ingesluit. Daar is kortliks aan die deelnemer verduidelik wat van haar verwag word. Die prente is omgedraai met die prentjiekant na onder en opmekaar geplaas. Sodoende is die deelnemer nie met te veel stimuli op ’n keer gekonfronteer nie. Die prente was in geen spesifieke volgorde geplaas nie en is een vir een opgehou. Die deelnemer moes haar mening gee oor die persoon op die skets se belewenis van die self, hoe sy dink die persoon voel en hoe ander haar sal ervaar.

Met die besef dat dataversadiging begin intree, het die navorser na die onderhoud weer deur al die transkripsies gewerk. Daar is tot die besef gekom dat data herhaal word. Die laaste onderhoud was ’n bevestiging van dit wat in die vorige onderhoude gesê is. Onderhoudvoering is vir eers gestaak en daar is ooreengekom dat die deelnemer geskakel sou word indien daar enige verdere onderhoude nodig sou wees. Dit was slegs met twee deelnemers die geval. Geen nuwe onderhoude is gevoer nie; daar is slegs met twee deelnemers een opvolgonderhoud elk oor ontbrekende data gevoer.

4.5.1.2 Fokusgroepe

Die tweede data-insamelingsgeleentheid wat plaasgevind het tussen onderhoud een en twee, het die vorm van ’n fokusgroep aangeneem. Volgens Dixey, Sahota, Atwal en Turner (2001) is fokusgroepe ’n relatiewe nuwe metode wat met jonger deelnemers gevolg word. Volgens Boddy (2005) en Stokes en Bergin (2006) kan ’n fokusgroep beskou word as ’n groep individue wat deur ’n navorser geselekteer en bymekaar gebring word om ’n persoonlike ervaring wat verband hou met ’n bepaalde navorsingsonderwerp, te deel. ’n Fenomenologiese fokusgroep word ontwerp om die ervaring van ’n groep te deel maar ook self deel te neem aan die gedeelde begrip (Hines, 2000). Die ontwikkeling van die fokusgroep as metode kan beskou word as deel van ’n proses waar gepoog word om mét kinders navorsing te doen eerder as om óp kinders navorsing te doen (Dixey *et al.,* 2001). Porcellato *et al.* (2002) is van mening dat ’n fokusgroep verenigbaar is met die beginsels van kwalitatiewe navorsing en veral geskik is vir navorsing met jonger deelnemers. Deelnemers kry die geleentheid om hul mening te gee en op dié wyse word waardevolle insig in hul denke verkry (Porcellato *et al.,* 2002). Omdat daar in die studie werklik by die belewenisse van die deelnemer uitgekom wou word, is fokusgroepe gesien as ’n metode waar die deelnemers hopelik indiepte insigte sou verstrek. Sodoende kon hul eie opinie

gehoor word sonder dat hulle op die navorser bedag was soos tydens individuele onderhoude (Dixey *et al.,* 2001).

Die ontmoeting was die tweede ontmoeting met die deelnemer. Op grond van die deelnemers se beskikbaarheid is drie fokusgroepe met vier deelnemers elk gevorm. Die vier deelnemers wat later by die studie gevoeg is, het spontaan 'n groep gevorm. Daar was dus vier fokusgroepe. Die fokusgroepe is relatief klein gehou omdat ander navorsers soos Rodham, Brewer, Mistral en Stallard (2006) daarop wys dat die graad van spontane deelname onderling verband hou met die grootte van die fokusgroep. Omdat die doel van die fokusgroepe nie was om konsensus oor 'n saak te bereik nie, maar eerder om die deelnemers geleentheid te gee om in groepverband te deel oor hul belewenisse, is daar gepoog om die groepe kleiner te hou sodat die deelnemers meer vrymoedigheid kon hê om dieper belewenisse te deel. Deelnemers en navorser het saam om 'n groot tafel gesit. Daar is kortliks aan die deelnemers verduidelik wat van hulle verwag word. Elkeen moes 'n beurt kry om haar mening te lug sonder om in die rede geval te word. Tien prente verteenwoordigend van verskillende vroulike liggaamsboutipes is voorberei (sien **Bylaag N**). Dieselfde beginsel as genoem by onderhoud vier is gebruik vir die seleksie van die prente. Die prente is omgedraai met die prentjiekant na onder en opmekaar geplaas. Sodoende is die deelnemers nie met te veel stimuli op 'n slag gekonfronteer nie. Die prente was in geen spesifieke volgorde geplaas nie en is een vir een opgehou. Aanvanklik het die deelnemers by die reël gehou dat elkeen 'n beurt kry maar later het die meer ekstrovert deelnemers spontaan hul menings begin gee en die stiller introverte het stilgebly. Die optrede is ook deur Dixey *et al*. (2001) ervaar. Met oordeelkundige bestuur van die fokusgroep kon almal egter 'n geleentheid kry om wel 'n mening te lug.

4.5.1.3 Persoonlike dokumentasie

Hoewel die deelnemer tekeninge gemaak het, 'n dagboek bygehou het en daar foto's van haar geneem is, is dit in al die gevalle as stimulustegnieke gebruik en nie in diepte as data ontleed nie. Ooglopende opmerklikhede wat die verbatim as kruisvalidasie kon ondersteun is wel by die bespreking en interpretasie van die data ingesluit. Die skriftelike mededelings in die dagboeke is wel tesame met die verbatim transkripsies en veldnotas as data hanteer. Opsigtelike afleidings wat wel uit die sketse gemaak kon word, is met die interpretasie van die data bespreek.

4.5.2 Data-vaslegging

Aangesien dit 'n byna onmoontlike taak sou wees om al die inligting van die onderhoude en fokusgroepe te memoriseer en getrou weer te gee, is daar van hulpmiddels gebruik gemaak. Digitale opnames en veldnotas is gebruik om die navorser behulpsaam te wees met die insameling en vaslegging van data. Sodoende kon verseker word dat geen waardevolle data verlore gaan nie.

Volgens Henning *et al.* (2004:74) is dit van groot belang dat die fisieke omgewing waarbinne die onderhoude sou plaasvind optimaal gereed sou wees. Ook Groenewald (2004) waarsku dat toerusting wat breek en omgewingstoestande die navorsing ernstig kan bedreig. Daarom is daar toegesien dat die ruimte waarbinne die onderhoude sou plaasvind gerieflik en doeltreffend was. Dit was 'n stil omgewing, met 'n rustige atmosfeer, drinkgoed vir die deelnemer, ekstra batterye en geheuekaart vir die digitale opnemer, geen telefoon wat kon lui nie, en slegs die stimulusmateriaal waarmee volgende gewerk sou word, op die tafel uitgesit. Daar is volgehou met datavaslegging totdat herhalings voorgekom het, dataversadiging ingetree het, daar geen nuwe perspektiewe oor die onderwerp aangebied is nie en die onderwerp uitgeput of versadig was.

4.5.2.1 Digitale opnames

Individuele onderhoude asook fokusgroepbyeenkomste is met digitale opnames vasgelê. Tydens die transkribering van die data kon die opnames herhaaldelik teruggespeel word totdat die inligting as volledig genoeg beskou is. Die digitale opnemer was klein, relatief onopvallend en kon na afloop van elke onderhoud met 'n kabel aan die rekenaar gekoppel word. Sodoende kon die verbatim transkripsies direk in 'n rekenaarlêer ingetik word terwyl die navorser daarna sit en luister. Dit kon oor en oor gespeel word totdat die navorser tevrede was dat die data so volledig moontlik vasgelê is.

4.5.2.2 Veldnotas

Dié wyse van datavaslegging is volgens Babbie en Mouton (2001:275) 'n goeie wyse waarop die geldigheid en betroubaarheid van die studie verhoog kon word. Volgens Groenewald (2004) word dit as sekondêre metode van kwalitatiewe data-vaslegging beskou. Veldnotas is tydens al die data-insamelingsessies bygehou. Tydens die individuele onderhoude, maar veral met die neem van die foto's, die maak van die mode-collage en die fokusgroepe, is veldnotas bygehou. Die terloopse opmerkings en gesprekvoering van die deelnemers is met sleutelwoorde op veldnotas neergeskryf. Na afloop van die onderhoud of fokusgroep is daar so volledig moontlik op elke sleutelwoord uitgebrei, maar sonder veroordelende ("judgemental") evaluerings.

4.6 DATA-ANALISE EN -INTERPRETASIE

Data-analise kan volgens De Vos (2002:339) omskryf word as die proses om orde te skep, struktuur te gee en betekenis te heg aan massas ingesamelde data. Kwalitatiewe data-analise is volgens Smit (2001:84) 'n belangrike handeling in die navorsingsproses. Daar moet sin gemaak word uit die data, dit moet geïnterpreteer en geteoretiseer word (Smit, 2001:84). Dit kan gedoen word deur die data te organiseer, te reduseer en te beskryf. Volgens De Vos (2002:339-340) verwys die analise van

kwalitatiewe data na die uiteensetting van die samestellende dele van die geheel met die oog op kennis en begrip. In kwalitatiewe data-analise gaan dit nie oor getalle wat goed lyk nie maar oor betekenisgewing wat deur taal en bepaalde handelinge in 'n konteks saamgevat word (Smit, 2001:85). Henning *et al* (2002:101) stel dit dat "*The true test of a competent qualitative researcher comes in the analysis of the data, a process that requires analytical craftsmanship and the ability to capture understanding of the data in writing*". Betekenisgewing is een van die eienskappe wat kwalitatiewe data-analise van kwantitatiewe data-analise onderskei (Henning *et al.,* 2004:128). Deur middel van die analiseproses word faktore wat nodig is om verskynsels of gebeurtenisse te beskryf, geïsoleer en kan interpretasie plaasvind. Beskrywings vorm volgens Henning *et al.* (2004:128) die basis van die kwalitatiewe analiseproses, en analise vorm weer die basis van verdere beskrywings. Wanneer kwalitatiewe analise as wyse van betekenisgewing gebruik word, word herhalings en hoeveelhede van 'n verskynsel nie as aanduidings gebruik nie (Smit, 2001:84). Dit is eerder betekenisse wat uit die data te voorskyn kom, wat belangrik is (Smit, 2001:84). Henning *et al.* (2004:127) beskryf die analiseproses as 'n proses waar die navorser konstant indrukke, verwantskappe en konneksies reflekteer terwyl data ingesamel word. Die soeke na ooreenkomste, verskille, kategorieë, temas, konsepte en idees word gevorm deur 'n volgehoue proses (Henning *et al.,* 2004:127).

Volgens Miles en Huberman (1994:428) en Henning *et al.* (2004:127) is die eerste stap in die proses van data-analise die vermindering en ordening van data. Dit moet gaan om die soeke na algemene stellings omtrent verwantskappe tussen data-kategorieë. Dié word gedoen tydens dataseleksie en -vermindering wanneer veldnotas, onderhoude en transkripsies verwerk word (Miles & Huberman, 1994:428-440). Daarom dat data-analise 'n aksie is waar woorde, sinne en paragrawe letterlik uitmekaar gehaal word en die data opgebreek en oopgebreek word in 'n poging om sin daaruit te maak, dit te interpreteer en te teoretiseer (Henning *et al.,* 2004:127). Ander navorsers verwys na die opbreek van data as kodering en kategorisering (Dey, 1993:30; Miles & Huberman, 1994:428). Data word deur 'n analiseproses in kleiner en meer betekenisvolle dele verdeel. Die dele of data-segmente word weer in 'n sisteem georganiseer wat grotendeels vanuit die data verskyn (Henning *et al.,* 2004:127). Die handeling impliseer volgens Henning *et al.* (2004:127) 'n induktiewe wyse van data-analise. Op 'n sistematiese, begripvolle en streng ordelike wyse word gepoog om betekenis aan data te heg.

Data-analise is dus 'n tweeledige proses. Analise vind plaas tydens data-insameling, tussen twee opeenvolgende onderhoude asook wanneer data-insameling voltooi is (De Vos, 2002:341). Data-analise vind voortdurend en aanhoudend plaas en nie net aan die einde van die studie nie (Smit, 2001:84). Die beginsel van interaktiewe data-insameling en -analise is kenmerkend van die kwalitatiewe navorsingsmetodologie (De Vos, 2002:341). Soos wat data ingesamel word tydens onderhoude word dit ook ontleed/geanaliseer (De Vos, 2002:341). Data-analise is dus 'n proses wat ontstaan, voortgaan en herhaal, en nie reglynig verloop nie. Die voortdurende analise van data lei daartoe dat data-

insamelingsprosedures, -kategorieë en -strategieë dikwels hersien moet word, soos ook in die geval van dié studie. Die hersiene data lewer dikwels nuwe data op wat weer nuwe analise verg. Sodoende word die deelnemer se ware perspesies gereflekteer en ryk data word op die wyse ingesamel (De Vos, 2002:341). Data moet gelees en herlees word sodat 'n duidelike beeld/oorsig verkry kan word van die tipe inligting wat verkry is (Babbie en Mouton, 2001:489-495; Henning *et al.,* 2004:127). Die resultaat van 'n analiseproses is 'n soort hoërorde-sintese in die vorm van 'n beskrywende beeld, patrone of temas of teorie wat selfstandig ontstaan (Henning *et al.,* 2004:128).

Hoewel daar geen beproefde resep vir die analise van kwalitatiewe data bestaan nie, is daar verskeie benaderings waarop die analise van ingesamelde data gedoen kan word om geloofwaardige resultate op te lewer (Poggenpoel, 1998:335). Vir hierdie studie is data-analise gegrond op die beginsels van Tesch (1990:55) wat vir die meeste kwalitatiewe studies as geskik beskou word:

- Kwalitatiewe data-analise vind regdeur data-insameling plaas. Sodoende word indrukke, verwantskappe en verhoudings voortdurend gereflekteer terwyl data ingesamel word. Die soeke na ooreenkomste, verskille, kategorieë, temas, konsepte en idees vorm dan deel van die volgehoue proses.
- Die analise-proses begin met die lees van alle data wat dan in kleiner, meer betekenisvolle dele verdeel word.
- Data-segmente of -eenhede word dan in 'n sisteem georganiseer wat hoofsaaklik uit die data verkry word. Dit impliseer 'n induktiewe data-analise.
- Vergelykings word gebruik om kategorieë te bou en te verfyn, om ooreenkomste te definieer en patrone in die data te ontdek.
- Kategorieë word buigsaam gehou en ruimte word gelaat om dit gedurende die analiseproses aan te pas.
- Die analise moet getrou wees in die weerspieëling van die werklike persepsie van die deelnemer.
- Die resultaat van 'n analise is 'n tipe hoërorde-sintese in die vorm van 'n beskrywende uitbeelding, patroon of tema of 'n opkomende of bestaande teorie.

4.6.1 Reduksie en ordening van data

Data-reduksie en ordening van data begin reeds met die proses van data-bestuur wanneer data sistematies en duidelik ingesamel, gestoor en herroep kan word. Volgens Poggenpoel (1998:335) verwys data-bestuur na die organisering van die groot volume skriftelike data in lêers of rekenaarlêers.

Elke klankkaart waarmee onderhoude in die digitale opnemer opgeneem is, is direk ná die onderhoud ontleed en alle inligting is in die betrokke deelnemer se lêer op die rekenaar ingetik. Daar is herhaaldelik na die klankopnames geluister en aanpassings gemaak terwyl die transkripsies gelees is. Nadat die verbatim transkripsies as volledig en betroubaar geag is, kon die proses van reduksie en analise begin. Die konseptuele raamwerk soos voorgestel in **FIGUUR 1** is as riglyn vir die aanvanklike kodering van die verbatim transkripsies gebruik. Namate daar weer en weer deur die data gewerk is, is meer kodes geskep. Die transkripsies is in die Atlas.ti-sagtewareprogram gelaai. Die data is geklassifiseer deur dit in klein dele op te breek en op ’n nuwe wyse weer bymekaar te bring (Smit, 2001:87). Dit was ’n proses waar data aan kategorieë toegeken is en formele verbande of samehang met mekaar geïdentifiseer is (Smit, 2001:87). Dit is ’n belangrike stap in die analiseproses want sonder die klassifisering van data is daar geen wyse waarop daar tot die besef gekom kan word van wat eintlik geanaliseer is nie. Daarsonder kan betekenisvolle vergelykings ook nie gemaak word nie (Smit, 2001:87). Die klassifisering van data lê die konseptuele grondslag waarvolgens interpretasies gemaak kan word en waarop verklarings gebaseer kan word (Smit, 2001:87). Klassifikasie is nie ’n neutrale proses nie; dit word vir ’n bepaalde rede gedoen en word gerig deur die navorsingsdoelwitte (Smit, 2001:87).

Nadat die data gekodeer is, is daar begin om ooreenkomste en herhalings, asook verskille en patrone te identifiseer. Dié proses word deur Smit (2001:87-88) beskou as die identifisering van effektiewe verbande wanneer kategorieë met mekaar geassosieer word of data aan mekaar verbind word. Ooreenkomste of verbande tussen verskillende kategorieë is bestudeer en so is ’n beeld van die data gebou (Smit, 2001:88). Soms moes daar verder as die oorspronklike beskrywings gegaan word en interpretasies, verklarings en voorspellings moes gemaak word (Henning *et al.,* 2004:128). Met behulp van die analise kon daar verder gegaan word as die aanvanklike beskrywings, en kon die hoe-, waar- en wat-vrae beantwoord word.

Soos reeds genoem, moet data eers geanaliseer word alvorens dit geïnterpreteer kan word. Kategorieë is ook geskep van data wat nie deur die deelnemers self herken of besef is nie (Smit, 2001:88). Data is geklassifiseer deur dit in ’n bepaalde groep in te deel waar dit hoort. Data is gemerk en die kategorieë het etikette of eenhede van betekenis geword (Smit, 2001:88). Kwalitatiewe analise behels dus ’n tweeledige taak. Eerstens word klein gedeeltes van die data geselekteer en tweedens word dit toegeken aan ’n bepaalde kategorie – ’n proses wat bekend staan as kodering (Smit, 2001:88). Vir data-analise in die studie is gebruik gemaak van CAQDAS wat ’n rekenaargesteunde sagtewareprogram vir die ontleding van kwalitatiewe data is.

4.6.1.1 Rekenaargesteunde sagteware vir die analise van kwalitatiewe data (CAQDAS)

Sedert die middel tagtigerjare is ’n verskeidenheid van teksdatabasis-stelsels ontwikkel vir kwalitatiewe navorsing. Programme soos Ethnograph, Hyperqual, WINMAX, ATLAS.ti, Nud.ist, Nvivo, KWALITAN en HYPERRESEARCH is ontwikkel, en almal gebruik dieselfde datastrukture om die organisering en bestuur van teksdata te ondersteun (Henning *et al.,* 2004:130). Die organisering en bestuur van data behels dat die posisie van die data in terme van lynnommers en die posisie of oorsprong van teksgedeeltes wat die navorser vrylik kan bepaal, bymekaar gestoor word as aanwysers, tesame met die name van kodes wat aan die teksgedeeltes toegeken is (Henning *et al.,* 2004:130). Met dié tipe sagteware kan ongestruktureerde teksgedeeltes georganiseer word deur kodes daaraan te heg (Henning *et al.,* 2004:130). Volgens Smit (2001:93) en Henning *et al.* (2004:130) word rekenaargesteunde sagteware vir die analise van kwalitatiewe data (CAQDAS) wyd toegepas in die navorsingsgemeenskap. Hoe verder die programme ontwikkel het, hoe meer is komplekse koderings- en opspoorfasiliteite by die programme gevoeg. Die ontwikkelaars hiervan het dit bemark as ’n wyse van kwalitatiewe opbou van ’n teorie en hipotesetoetsing (Smit, 2001:93-94; Henning *et al.,* 2004:130). Die eerste kodeer-en-opspoorprogram het kodes gebind aan teksgedeeltes deur aanwysers (“pointers”) te gebruik. Soortgelyke datastrukture kan gebruik word om verbande tussen kodes self ook te definieer. Aangesien teoretiese kategorieë soos super kodes, min of meer naby verwant is aan die kodes wat gebruik is om die datagedeeltes te organiseer, het die idee ontstaan dat die strukture van ’n teorie wat ontwikkel in ’n kwalitatiewe studie, verteenwoordig kan word deur ’n netwerk van kodes (Henning *et al.,* 2004:130). Kode-gebaseerde teoriebou-programme soos NUD.IST, Nvivo of ATLAS.ti, bevat eienskappe wat die konstruksie van netwerke van kode kategorieë ondersteun (Henning *et al.,* 2004:130). Volgens Henning *et al.* (2004:126) is Atlas.ti ’n kragtige werksbank vir kwalitatiewe data-analise en spesifiek vir groot hoeveelhede teks, asook visuele en klankdata. Die sagtewareprogram het ondersteuning gebied aan die navorser gedurende die proses van data-analisering, waartydens teks ontleed en geïnterpreteer kon word deur koderings- en skryfaktiwiteite (Henning *et al.,* 2004:126). ’n Belangrike beginsel om in aanmerking te neem is dat, hoewel Atlas.ti ’n kragtige program is om data te orden, daar in gedagte gehou moet word dat die program nie interpretasies doen nie; dit bly steeds die werk van die navorser. Die program help om die data te organiseer maar die navorser moet steeds die program bestuur om by resultate te kan uitkom. Dit het ook ’n omvattende oorsig van die navorsingsprojek verskaf. Die oorsig is die hermeneutiese eenheid van analise genoem, en dit het die onmiddellike soek- en herstelfunksies vergemaklik (Henning *et al.,* 2004:126). Die program het ook oor ’n eienskap beskik om netwerke te bou, wat die navorser in staat gestel het om geselekteerde teks, memo’s en kodes visueel met behulp van diagramme te verbind (sien **Bylaag O** vir toepaslike netwerke). ’n Verskeidenheid netwerke wat uit die kodes geskep is, het daartoe bygedra dat die resultate en interpretasie van die data geverifieer kon word. Op dié wyse kon die netwerke wat uit die data na vore gekom het met die interpretasie van die data vergelyk word, en die ooreenkomste het

bevestig dat die navorser se interpretasie die ware belewenis van die deelnemers getrou in die interpretasie en gevolgtrekking van die resultate weergegee het. Dié validasie van die data en resultate het ook bygedra tot die geloofwaardigheid van die studie.

Voorvalle of gebeurtenisse wat as teksgedeeltes in die data gemerk is, is gekodeer. Dié kodeer-en-opspoorfunksie van Atlas.ti voorsien ondersteuning vir teorie-bou deur verbande tussen kodes te fasiliteer om sodoende hoërorde-klassifikasies en -kategorieë te ontwikkel en ook voorstelle te formuleer wat 'n konseptuele struktuur insluit wat by die data pas (Smit, 2001:94-95). Hoewel die onderliggende logika van kodering en soeke vir gekodeerde datagedeeltes ietwat verskil van die tegnieke wat met die hand uitgevoer word soos knip en plak, kleurkodes of diskoersanalise, het die spoed en die deeglikheid van die soeke ongetwyfeld 'n voordeel vir die navorser ingehou. Die navorser het drie keer oorgekodeer om seker te maak die kodes is so goed moontlik gekies en toegeken. Aanvanklik het die navorser te lang beskrywings aan die kodes geheg wat die vorming van families op grond van die kodes, bemoeilik het, byvoorbeeld: **"Bene: ek kyk na dogters se bene en dit is vir my belangrik dat elke dogter mooi bene moet hê"**. Met die tweede kodeerpoging het die navorser weer te kort beskrywings aan die kodes geheg en daar kon weer nie sinvolle families geskep word nie omdat al die kodes dieselfde geklink het, byvoorbeeld "Bene". Met die derde poging het die navorser besef dat dit noodsaaklik is om 'n kort maar noodsaaklike beskrywing aan elke kode te heg om die kodes op 'n sinvolle wyse in families te kan groepeer, byvoorbeeld: "Bene: mooi bene is belangrik".

4.6.1.2 Gegronde teorie ("Grounded Theory") in CAQDAS

Kodering het 'n belangrike rol gespeel in die data-analise en soos Smit (2001:95) dit stel, was dit nodig dat die navorser vasstel waar en hoe elk van die kodes ontstaan het. Kodering as strategie van gegronde teorie is ingesluit vir data-analise. Volgens Smit (2001:95) lê daar aan die hart van gegronde teorie 'n gedetailleerde en duidelike kodering van teks-data. Met die gebruik van CAQDAS word kodering beskou as sleutelwoorde wat aan teks-data gekoppel word. Met ander woorde, die navorser ken aan 'n bepaalde segment van die data 'n bepaalde kode toe. Volgens Henning *et al.* (2004:130-131) is die ontwikkeling van Atlas.ti (die CAQDAS-program wat in die studie gebruik is), sterk beïnvloed deur gegronde teorie. Dit is egter ook belangrik dat kodering nie oorbeklemtoon word nie aangesien 'n groot deel van kwalitatiewe navorsing bestaan uit interpretasie en hermeneutiese analise (Henning *et al.,* 2004:131). Aan die een kant behels gegronde teorie veel meer as slegs die proses van kodering, terwyl CAQDAS aan die ander kant veel meer kan bied as slegs die kodeer-en-opspoor-funksie. Tog bly die kodering van data sentraal tot gegronde teorie en die meeste van die programme wat vir kwalitatiewe data-analise ontwikkel is. Kodering vir gegronde teorie is egter meer kompleks as bloot net die toeken van etikette aan bepaalde teks-segmente en die isolering en benoeming van kategorieë (Smit, 2001:96; Henning *et al.,* 2004:131). Om 'n program soos Atlas.ti te gebruik om die analiseproses

te bestuur hoef nie noodwendig in lyn te wees met die metodologie van gegronde teorie nie; tog verduidelik dit die prosedure vir kodering en die skryf van 'n verhandeling in besonderhede (Smit, 2001:96; Henning *et al.,* 2004:131). Dit vergemaklik die wyse waarop daar met data gewerk word. Die navorser het soos Babbie en Mouton (2001:499-501) en Henning *et al.* (2004:131-132) dit stel van oop - aksiale - en selektiewe kodering gebruik gemaak vir die studie.

- **Oop kodering**

Kodering behels die proses waartydens data afgebreek en gekonseptualiseer word en op 'n nuwe wyse aan mekaar geheg word. Die navorser het van oop kodering gebruik gemaak toe data in diepte bestudeer is en verskynsels in die data gekategoriseer en benoem is. Dit impliseer dus dat die navorser die data opgebreek het in kleiner dele wat bevraagteken is met vrae soos *wat, waar, wie, wanneer* en *hoe* (Babbie & Mouton, 2001:499-500; Henning *et al.,* 2004:131). Met oop kodering word data opgebreek in konsepte en kategorieë (Smit, 2001:96). Die navorser het dan die data vergelyk en soortgelyke insidente is saam gegroepeer en het dieselfde konseptuele etiket gekry. Kategorisering is die proses waar konsepte op 'n hoër, byna meer formele, vlak saam gegroepeer word (Babbie & Mouton, 2001:499-500; Henning *et al.,* 2004:131). Volgens Strauss en Corbin (1998:57) vorm kodering die sentrale proses waardeur teorieë uit die data opgebou word. Die produk van etikettering en kategorisering is die vorming van konsepte wat weer die basiese boustene in die konstruksie van 'n gegronde teorie is (Smit, 2001:96). Die navorser het verkies om, soos Strauss en Corbin (1998:120-121) dit stel, reël vir reël te kodeer. Hoewel dit 'n tydrowende proses was, was dit geslaag en die tyd werd. Kodering kan egter ook in sins- of paragraafverband gedoen word, afhangende van die keuse van die navorser (sien **Bylaag P**).

- **Aksiale kodering**

Lineêre kodering is die gedeelte van die analitiese proses waar die navorser die gedeeltes van die data wat uitmekaar gehaal en geïdentifiseer is, op 'n nuwe wyse weer bymekaar voeg (Babbie & Mouton, 2001:500; Smit, 2001:97; Henning *et al.,* 2004:132). Die handeling het die navorser in staat gestel om ooreenkomste, herhalings en patrone uit die kategorieë of kodes te identifiseer. Die fokus lê juis in die onderlinge verwantskap tussen die kategorieë en kodes; in Atlas.ti word daar na die verbinding van kodes verwys (Smit, 2001:97). Volgens Strauss en Corbin (1998:124) kyk mens in lineêre kodering na die wyse waarop kategorieë oorvleuel en aanmekaar skakel. Kategorieë hou verband met sub-kategorieë om meer presiese en volledige verklarings vir die probleem te gee (Smit, 2001:97). In kodering staan 'n kategorie vir 'n verskynsel soos 'n probleem, 'n uitvloeisel van 'n saak of 'n gebeure wat deur die deelnemers as belangrik uitgelig is (Henning *et al.,* 2004:132). Die ware verbinding van kategorieë vind op 'n konseptuele vlak plaas, wat impliseer dat teks-data na konsepte omgeskakel word

(Henning *et al.,* 2004:132). Hier vind analise tweevoudig plaas: eerstens die direkte woorde van die deelnemer en tweedens die konseptualisering van daardie woorde deur die navorser. Wanneer daar met die werklike data gewerk word, is verwantskappe tussen kategorieë nie altyd so sigbaar nie; daarom help dit wanneer die navorser vrae vra soos *waar, hoe, wanneer, wie* en *hoekom* (Henning *et al.,* 2004:97). Verwantskappe tussen kategorieë kan subtiel, verskans of weggesteek wees; daarom help dit om 'n skema of 'n paradigma te gebruik om opkomende verwantskappe uit te sorteer (sien **Bylaag P**).

- **Selektiewe kodering**

Volgens Henning *et al.* (2004:132) is selektiewe kodering die proses waar die navorser 'n hoofkategorie identifiseer en ander kategorieë daaraan bind. Die navorser kon in die studie met behulp van Atlas.ti "families" van kodes skep en kodes herbenoem of herdefinieer (sien **Bylaag P**).

- **Memo's**

'n Memo ondersteun die navorser daarin om te besin, besluite te neem en data te interpreteer terwyl analise plaasvind. Kode-, teoretiese en operasionele memo's word onderskei. Kode-memo's hou verband met oop kodering, terwyl teoretiese memo's verband hou met lineêre en selektiewe kodering (Henning *et al.,* 2004:132). Atlas.ti beskik oor 'n waardevolle funksie waar die navorser van memo's gebruik kon maak om haar gedagtes te orden. Nadat kodes byvoorbeeld toegeken is, kon die navorser die memo-funksie selekteer en kon kort aantekeninge maak in verband met haar interpretering (sien **Bylaag P** onder "comment").

4.6.2 Data-aanbieding en -verifikasie

Data-aanbieding is volgens Miles en Huberman (1994:426) die tweede stap in die proses van data-analise. Volgens Poggenpoel (1998:336) word die aanbieding van data as die kern van kwalitatiewe data-analise beskou. Konsepte en temas is geïdentifiseer en data van al die deelnemers is met mekaar vergelyk om sodoende ooreenkomste en verskille te kon uitwys. Die samevoeging van die verskillende deelnemers se data kan volgens De Vos (2002:336) lei tot die bou van nuwe begrip of om selfs 'n nuwe konseptuele raamwerk of model daar te stel. Die navorser het aan die hand van die ingesamelde data vir die studie asook die breë vrae wat die navorsing gerig het, die volgende tema's identifiseer waarvolgens die data dan bespreek en geïnterpreteer is teen die agtergrond van die gekose perspektiewe, en waar nodig aan die hand van bykomende verenigbare teorieë:

- Massa as self: Dit gaan hier om haar belewenis van massa-toename as deel van die self - sien ook konseptuele voorstelling.
- Die self op die planke: Dit gaan hier om haar voortdurende belewenis van die rol van ander in haar belewenis van massa-toename en 'n veranderende self.
- Die stryd met die self: Dit gaan hier om haar negatiewe belewenis van die veranderende fisieke self, die gepaardgaande emosies wat sy daaromtrent beleef en haar pogings om die self tussen ander te kan handhaaf.
- Verlore kinderjare: Dit gaan hier om die feit dat fisieke veranderinge haar in werklikheid nou in 'n nuwe rol plaas, dat kinderjare vir haar verby is, en dat sy moet probeer om die nuwe rol en gepaardgaande rolgedrag, ook wat haar kleding aanbetref te aanvaar.

Hierdie tweede fase van data-analise lei tot die beskrywing, interpretasie van, en begrip vir die data. Die doel en konteks van die studie is gereflekteer deurdat die navorser toepaslike verbatim aanhalings van die deelnemers se getranskribeerde onderhoude gebruik het om beskrywings van data te verifieer. Die navorser het ryk en indiepte-beskrywings oor elk van die vier temas gedoen. Die beskrywings is toegelig met toepaslike verbatim aanhalings. Volgens Poggenpoel (1998:337) kan die lesers dan self die oordraagbaarheid van die studie op grond van bogenoemde bepaal.

4.6.3 Gevolgtrekkings

Die laaste stap in Miles en Huberman (1994:428-444) se proses van data-analise is om gevolgtrekkings en afleidings te maak op grond van die data. In die maak van gevolgtrekkings vir die studie het die navorser gelet op vergelykings, teenstellings, patrone en temas wat in die data voorgekom het. Tesame hiermee het die navorser bestaande teorie bygebring ten einde sinvolle gevolgtrekkings uit die studie te kon maak. Gevolgtrekkings is gemaak ten opsigte van die deelnemers wat aan die studie deelgeneem het en is nie veralgemeen na die breër populasie nie.

Die navorser moet tot die besef kom dat data-analise hoofsaaklik gemoeid is met menslike situasies en sosiale prosesse (Smit, 2001:88). Sogenaamde feite word deur konseptualisering gevorm. Hoewel die navorser nie daarop aanspraak maak dat sy suiwer volgens die gegronde teorie gewerk het nie, bevat die proses waardeur kodes en kategorieë geïdentifiseer is egter elemente van die gegronde-teorie-benadering. Maar die doel van die studie was nie om nuwe teorie te bou nie. Die navorser het gepoog om so na moontlik aan die data getrou te bly. Dit was egter belangrik dat die finale verslag moes strek tot die bevestiging van die kriteria van geldigheid, betroubaarheid en verteenwoordiging wat deur triangulasie bewerkstellig kon word (Smit, 2001:88). In dié navorsing is daar gewerk met twee primêre dokumente (hermeneutiese eenhede). Aanhalings is uitgelig, dit het kodes navore gebring wat weer in families verdeel is. Ooreenkomste, herhalings en patrone is gebruik om 'n verskeidenheid netwerke te

skep (sien **Bylaag P** vir 'n uittreksel uit een deelnemer se data, voorbeelde van kodes, kodes en verbatim transkripsies, data-families en 'n toepaslike netwerk wat geskep is.

4.7 GELOOFWAARDIGHEID VAN DIE STUDIE

Navorsing behoort aan spesifieke reëls te voldoen wat staan as kriteria waarteen die betroubaarheid ("reliability") van die studie geëvalueer kan word. Die reëls kan omgesit word in vrae aan die hand waarvan die geloofwaardigheid ("credibility") van die navorsing gemeet kan word. Lincoln en Guba (1985:290) het reëls voorgestel wat beskou kan word as 'n klassieke bydrae tot die metodologie van kwalitatiewe navorsing. Die reëls is deur Marshall en Rossman in Lincoln en Guba (1985) in die volgende vrae omgesit:

- Hoe geloofwaardig is die bevindinge van die studie? Aan watter kriteria kan dit gemeet word?
- Hoe oordraagbaar en toepaslik is die bevindinge vir 'n ander groep of raamwerk?
- Hoe kan mens redelik seker wees dat dieselfde bevindinge verkry sal word wanneer die studie met dieselfde deelnemers en onder dieselfde omstandighede herhaal sou word?
- Hoe kan daar verseker word dat die bevindinge wat weerspieël word dié van die ondersoek self is en nie die navorser se eie vooroordeel nie?

Lincoln en Guba (1985:290) verwys na die vrae as die vestiging van die werklike waarde van die studie, asook die toepaslikheid, konsekwentheid en neutraliteit daarvan. Die konstrukte wat die aannames van kwalitatiewe navorsing meer akkuraat reflekteer, is geloofwaardigheid en geldigheid ("validity"), betroubaarheid (reliability), oordraagbaarheid ("transferability") en bevestigbaarheid ("confirmability") (Lincoln & Guba, 1985:290).

4.7.1 Geloofwaardigheid en geldigheid

Geldigheid ("validity") en geloofwaardigheid ("credibility") is twee kriteria aan die hand waarvan bepaal kon word of dit wat met die studie beoog is, wel gemeet is. Geldigheid verwys na die mate waartoe 'n spesifieke meting data voorsien wat verband hou met algemeen aanvaarde betekenisse van 'n spesifieke konsep. In kwalitatiewe navorsing verwys geldigheid na die mate waartoe 'n metode dit ondersoek wat ondersoek moet word (Smaling, 1992:316; Smit, 2001:70). Geloofwaardigheid kan beskou word as die alternatief vir interne geldigheid ("internal validity") (De Vos, 2002:350; Smit, 2001:68). Dit dui aan dat die ondersoek op so 'n wyse uitgevoer is dat die onderwerp akkuraat geïdentifiseer en beskryf is (De Vos, 2002:351). Die sterkte van 'n kwalitatiewe studie wat dit ten doel stel om 'n probleem te ondersoek of 'n proses, 'n sosiale groep of patroon van interaksie te omskryf, sal in die geldigheid van die studie geleë wees (De Vos,2002:351). Volgens Smit (2001:68) is die toets vir

geldigheid of daar 'n ooreenkoms is tussen dit wat die deelnemer as die sosiale uitleg sien en die wyse waarop die navorser deelnemers se standpunte oordra. Om die geloofwaardigheid en objektiwiteit van die studie te verhoog, is dit daarom belangrik om die data te verifieer. Deelnemervalidasie ("member check") en kruisvalidasie ("cross validation") is twee strategieë wat gevolg is om die geloofwaardigheid en objektiwiteit van die studie te verhoog. Volgens Babbie en Mouton (2001:276) verwys lidvalidasie na die deelnemer se verifikasie van die data wat deur die navorser geïnterpreteer is. Verifikasie vind plaas om vas te stel of data akkuraat en korrek beskryf is en om die interpretasies en gevolgtrekkings vanuit die data te kontroleer (Babbie & Mouton, 2001:276). Om lidvalidasie toe te pas het die navorser telkens die inligting wat die deelnemer verstrek het, kortliks opgesom en teruggekaats na die deelnemer om weer daarop te reageer. So het die deelnemer geleentheid gekry om waar sy misverstaan is, aan te vul of te korrigeer. Kruisvalidasie verwys na die gebruik van veelvoudige metodes, bronne en tegnieke om die objektiwiteit of geloofwaardigheid van die studie te verhoog (Babbie & Mouton, 2001:275). Verskeie data-insamelingsmetodes en stimulustegnieke is gebruik om die geldigheid van die data te probeer verseker. Triangulasie is ook toegepas om soos Babbie en Mouton (2001:277) dit stel data in te samel oor verskillende gebeure, aspekte en verhoudings binne die studie deur verskillende standpunte in ag te neem. Om dit toe te pas is verskillende metodes van data-insameling gebruik (bespreek onder punt **4.5.1**) om sodoende by te dra tot die triangulering van data. Die navorser het haarself ook vergewis van verskillende ander navorsers se werk teneinde nie alleen haar eie mening betreffende bevindinge van die studie weer te gee nie, maar wel ook die van ander navorsers.

Geloofwaardigheid of interne geldigheid kon op drie wyses in die studie bereik word (Smaling, 1992:316; Babbie & Mouton, 2001:122-123).

- **Inhoudsgeldigheid**

Inhoudsgeldigheid ("content validity") verwys hoofsaaklik na die prosedure en data-insamelingsmetodes wat gebruik is om die verskynsel te ondersoek (Babbie & Mouton, 2001:122-123; Smaling, 1992:314-315). Met ander woorde, hoe goed meet die meet instrumente dit wat gemeet moes word? In hierdie studie is 'n deeglike literatuurstudie gedoen wat gefokus het op vroeë-adolessente ontwikkeling, selfhandhawing en ander relevante konsepte en verskynsels. Die literatuurstudie het agtergrond verleen aan die breër ontwerp van die navorsingstudie. Die navorser het gepoog om alle onderhoude en fokusgroepe te benader vanuit die oorkoepelende navorsingsvrae.

- **Konstruk- of konsep-geldigheid**

Konstruk- of konsep-geldigheid behels die mate waartoe 'n instrument 'n teoretiese konstruk suksesvol meet (Green, 2004:63). Konstrukgeldigheid vorm deel van kruisvalidasie en dit verwys volgens Babbie

en Mouton (2001:123) in kwalitatiewe studies na die logiese verwantskap tussen veranderlikes. Die korrekte, duidelike en ondubbelsinnige omskrywing van konsepte en die sistematiese ordening daarvan in 'n konseptuele raamwerk, is belangrik om konstrukgeldigheid te verseker (Babbie & Mouton, 2001:123). Smaling (1992:315) beskryf dit ook as die kwaliteit van die konseptualisering of operasionalisering van die relevante konsepte wat deur die prosedure geïmpliseer word. Relevante vrae wat gewoonlik beantwoord moet word, is wat beteken die instrument, wat meet die instrument en hoekom en hoe funksioneer dit op die wyse wat dit doen (Green, 2004:63).

Kleding-, sosio-psigologiese, lewensverloop-, ontwikkelings- en simbolies-interaksionistiese benaderings is in die studie gebruik om die relevante konsepte te omskryf en met mekaar in verband te bring. Die omskrywing van die konsepte, die beperking tot konsepte wat in die konseptuele raamwerk voorkom en die konsekwente gebruik van konsepte het bygedra tot die konstrukgeldigheid van dié studie. Die navorser het so ver moontlik gepoog dat konsepte op 'n konstante basis gebruik word sodat die deelnemer die betekenis daarvan kon begryp en vertroud kon raak met dit waarvoor die konsep staan. Wanneer 'n bepaalde konsep ter sprake gekom het, het beide die navorser en deelnemer die betekenis daarvan begryp.

- **Logiese geldigheid**

Logiese geldigheid het betrekking op die navorsingsresultate sowel as die konseptuele raamwerk (Smit, 2001:71). Die konseptuele raamwerk moet argumente kan voorsien wat logies bevestigend is vir die verdediging van die gevolgtrekking(s) wat uit die navorsing gemaak word (Smit, 2001:71). Daar moet 'n logiese vloei van argumente wees, van die begin van die studie af tot aan die einde by die gevolgtrekking(s).

Geldigheid en geloofwaardigheid van kwalitatiewe navorsing het te doen met beskrywing en verduideliking, en of 'n gegewe verduideliking/verklaring by 'n gegewe beskrywing pas (Smit, 2001:71). Dit word bepaal deur die mate waartoe die data die werklike ervaring van die deelnemers weergee. Die geldigheid van die inligting kan ook bevorder word deur die deelnemers se bereidwilligheid om vrylik, in 'n atmosfeer van begrip en vertroue, met die navorser te kommunikeer oor hul ervarings (Smit, 2001:71).

Om die geloofwaardigheid van die studie te verhoog het die navorser aan die einde van elke onderhoud, dit wat die deelnemer gedeel het saamgevat en herhaal om seker te maak dat die data reg geïnterpreteer word (lidvalidasie) (Babbie & Mouton, 2001:277). Geloofwaardigheid word veral verkry deur die proses van kruisvalidasie. Dit impliseer dat inligting wat met ander data-insamelingsmetodes verkry is, dieselfde bewyse lewer. Indiepte-onderhoude, fokusgroepe en persoonlike dokumente is vir

data-insameling gebruik. Wanneer twee of meer data-insamelingsmetodes gebruik word, kan aanspraak gemaak word op data-validasie. Van belang is dat dieselfde data met beide metodes verkry word. Hoewel data met verskillende metodes ingesamel is, is die analise van die rou data as eenheid gehanteer deur een hermeneutiese eenheid te gebruik. Daar is, soos Smit (2001:68) dit stel, ook gekyk of die navorsingsbevindinge dit weergegee het wat daar inderdaad gesê is. Omdat data nie self kan praat nie, moes daar 'n interpreteerder van die werklikheid wees (Smit, 2001:68). Om die betroubaarheid van die studie te verhoog, het die navorser gepoog om die deelnemer se konstruksie van die werklikheid en hoe sy die wêreld verstaan, getrou weer te gee. Die navorser het telkens die interpretasie van die deelnemer se data met die deelnemer bevestig, en so is deelnemervalidasie toegepas. Metode-validasie is ook in die studie toegepas waar twee of meer navorsingsmetodes of -benaderinge toegepas is, naamlik fenomenologie en gegronde teorie. Die navorser het ook die studie met ander navorsers bespreek en sodoende is navorser-validasie ook in die studie toegepas. Die studie kan daarop aanspraak maak dat meer as een tipe validasie (dus veelvoudige validasie) in die studie toegepas is (Babbie & Mouton, 2001:275).

4.7.2 Betroubaarheid

Volgens Smaling (1992:65) is die kern van betroubaarheid ("reliability") die afwesigheid van toevallige foute. Betroubaarheid verwys daarna dat dit wat as data opgeneem is en dit wat werklik voorgekom het in die verskynsel wat bestudeer is, konstant deur verskillende navorsers in hul waarneming gevind sou word (Smit, 2001:71). Anders gestel verwys dit na die mate waartoe 'n ander navorser dieselfde resultate sou behaal met dieselfde deelnemers en onder dieselfde omstandighede. Om betroubaar te wees moet data op dieselfde wyse geïnterpreteer word deur verskillende navorsers. Die menslike faktor wat as instrument optree kan alleenlik die betroubaarheid van die data verhoog wanneer daar inoefening en opleiding plaasvind (Smit, 2001:72). Die betroubaarheid van dié data vir die studie het grootliks afgehang van hoe betroubaar die deelnemers was wat die data verskaf het en die vermoë van die navorser om die data in te samel.

Veelvoudige data-insamelingsmetodes kan ook die betroubaarheid van die studie verhoog. **Afdeling 4.5** in die hoofstuk beskryf die veelvoudige data-insamelingsmetodes wat in die studie gebruik is. Die navorser het ook aangedui hoe daar by resultate uitgekom is deur kodering, kategorisering en die aanmekaar-skakel van data deur netwerke en CAQDAS. Data kan dus teruggevoer word na die oorspronklike bron; dit kan beskryf word as 'n ketting van bewyse (Smit, 2001:72).

Maatstawwe wat tot betroubare resultate kan lei:

- Eienskappe van die navorser wat 'n effek op die data-insameling kon hê, was onbewustelike vooroordeel, bepaalde verwagtings, houdings, opinies en gelowe (Green, 2004:65). Die navorser het sover moontlik daarop gelet dat die oriëntering van die navorser wat elk van die faktore aanbetref, nie die deelnemers in 'n positeiwe of negatiewe wyse raak nie.
- Die deelnemers in die studie kan bewus wees van dit waarom die navorsing handel en dan dienooreenkomstig optree. Dit kan manifesteer in weerstand teen deelname, die verskaffing van onakkurate inligting, hardnekkigheid en voorgee om te wees wat die persoon nie is nie. Onderhoudsversadiging kan ook 'n verwarrende veranderlike wees. Moegheid van beide deelnemer en navorser asook die vlak van motivering kan die betroubaarheid van die ingesamelde data beïnvloed (Green, 2004:65). Vir dié studie is die data-insamelingsmetodes so betekenisvol, toepaslik en interessant as moontlik gedoen. Elke data-insamelingsessie of -onderhoud het minstens een tot twee stimulustegnieke ingesluit. Aangesien die deelnemers nog betreklik jonk was en hul aandag makliker afgelei kon word, is daar gepoog om met behulp van die stimulustegnieke juis hul aandag te behou. Dit het hulle aangemoedig om te fokus en die navorser kon ten spyte daarvan dat dit meer tydrowend was, waardevolle inligting op hierdie wyse insamel.
- Betroubare meetinstrumente is 'n voorvereiste vir metingsgeldigheid. 'n Instrument kan nie akkuraat meet as dit nie dieselfde interpretasie of verklaring oplewer nie. Meetinstrumente in dié studie kan as betroubaar geag word aangesien data wat daarmee verkry is tot dieselfde interpretasie gelei het.

4.7.3 Oordraagbaarheid

Oordraagbaarheid ("transferability") is die mate waartoe 'n studie se navorsingsresultate veralgemeen kan word na die breër populasie of na ander groepe wat nie bestudeer is nie (Smaling, 1992:316). Smit (2001:69) ondersteun die gedagte dat kwalitatiewe navorsing 'n enkel persoon of 'n klein eenheid van analise kies. Die navorser wou die verskynsel in diepte ondersoek, en wou nie soseer die bevindinge veralgemeen nie. Daarom is die bevindige vir die studie slegs ten opsigte van die eenheid van analise gemaak en nie veralgemeen na die breër populasie toe nie. Dit omvat egter ook die begrip van herhaalbaarheid wanneer daar verwys word na die toekomstige herhaling van die studie in 'n ander konteks, met 'n ander teikenpopulasie of navorsingsterrein (Smit, 2001:62). Dit staan ook bekend as reproduksie of veralgemening; daarom maak die studie nie aanspraak op eksterne geldigheid nie.

Die kwalitatiewe eweknie vir eksterne geldigheid is die oordraagbaarheid van die studie. Dit impliseer dat die navorsingsresultate oordraagbaar word vir ander navorsers wat belangstel of betrokke is by

navorsing van dieselfde aard (Green, 2004:62). Voorwaardes hiervoor behels dat die navorsingsverslag akkurate beskrywings van die navorsingsproses moet bevat, dat daar 'n logiese verklaring ontvou vir die metodes wat gekies is, en dat die navorsingsituasie en -konteks in detail beskryf word (Smaling, 1992:318).

Bepaling van oordraagbaarheid word die verantwoordelikheid van die leser wat die mate van ooreenkoms bepaal tussen die terrein van die studie en die inhoud wat ontvang word (Babbie & Mouton, 2001:62; Smit, 2001:69). Die navorser moet genoegsame inligting verskaf deur uitgebreide en sorgvuldige beskrywing van die tyd, plek, konteks en kultuur van die eenheid van analise, sodat die leser 'n eie oordeel kan maak (Smit, 2001:69). In die studie is ryk beskrywings gegee waar data in detail en met presiesheid beskryf is om sodoende die leser in staat te stel om beoordeling in terme van oordraagbaarheid te kan maak. Wat die navorsingsproses betref was die studie deursigtig; dit het bewyse opgelewer vir keuses wat gemaak is. Ten einde oordraagbaarheid te beoordeel is daar gepoog om die grense of reikwydte van informasie te maksimaliseer deur doelbewus deelnemers in te sluit wat van mekaar verskil, daarom is normale– en oormassa deelnemers as steekproef vir die studie ingesluit.

4.7.4 Objektiwiteit en bevestigbaarheid

Objektiwiteit behels om vry van vooroordeel te wees, en verwys na betroubare kennis, nagegaan en gekontroleer, wat vry is van enige vooropgestelde idees (Kvale, 1996:64). Dit impliseer dat, indien goeie, grondige navorsing gedoen word wat sistematies kruis-gevalideer word, die ingesamelde data as objektief beskou kan word (Green, 2004:60). Die navorsingsprosedure kan ook objektief wees wanneer data ingesamel en ontleed word en slegs een interpretasie of betekenis van die data verkry kan word (Smit, 2001:73). Soos Kvale (1996:65) dit stel, wanneer verskillende navorsers dieselfde prosedure volg en met min of meer dieselfde inligting na vore kom, kan die data as objektief beskou word. Babbie en Mouton (2001:273) is ook van mening dat objektiwiteit enersyds beskou kan word as, dat die navorser onbevooroordeeld optree tydens interpretasies en beskrywings, maar ook dat rapport opgebou word en 'n vertrouensverhouding gestig word tussen navorser en deelnemer. Sodoende kon daar naby aan die objek van die studie beweeg word en egte en waarheidsgetroue beskrywings verkry word (Babbie & Mouton, 2001:273). Om 'n vertrouensverhouding te stig is die deelnemers met respek hanteer en daar is gepoog dat die data-insamelingsmetodes nie die deelnemer op enige wyse sou ontstig of te na kom nie. Die deelnemers het ook die geleentheid gekry om vrylik te praat sonder onderbrekings.

Omdat eie opinie en vooroordeel die objektiwiteit van die data kon skaad, het die navorser interpretasies gedoen volgens wat die resultate aandui en nie volgens wat die navorser dink nie. Die eie aard van die subjek of deelnemer het na vore gekom. Die deelnemer het die woord gevoer, en die navorser het daarvolgens interpretasies gemaak.

Bevestigbaarheid is die kwalitatiewe eweknie vir objektiwiteit. Dit verwys na die mate waartoe die navorsingsbevindinge die produk is van die fokus op die ondersoek en nie van die navorser se vooroordeel nie (Babbie & Mouton, 2001:278; De Vos, 2002:352). Lincoln en Guba (1985:290) het die evaluering van die geslaagdheid van die studie van die navorser weggeneem en op die data oorgeplaas. Daarom is rou data, bevindinge, analises, interpretasies en aanbevelings regdeur die studie ondersoek in 'n poging om te bevestig dat dit deur die data ondersteun word en intern duidelik is (Green, 2004:61).

Hoewel die navorser gepoog het om aan al hierdie kriteria te voldoen, mag die data van die studie beperkte voorspellingswaarde hê. Dit wil sê, dit kan nie veralgemeen word nie, veral wanneer in gedagte gehou word dat daar ander metodes van data-insameling en ander benaderings ook is (Smit, 2001:73). Die navorser maak nie daarop aanspraak dat alle temas rondom verandering, massa en selfhandhawing geïdentifiseer is nie, ook nie dat die temas tipies van alle vroeë-adolessente dogters is nie (Smit, 2001:73). Tog het die navorser deurgaans daarna gestrewe om aan al die bogenoemde kriteria te voldoen en sodoende by te dra tot die geldigheid, betroubaarheid en oordraagbaarheid van die studie.

4.8 ETIEK

Verantwoordelikheid is 'n beginsel wat die verhouding tussen die wetenskappe en die gemeenskap rig (Babbie & Mouton, 2001:527). Dit impliseer dat wetenskaplikes tot 'n mate aan die gemeenskap moet rekenskap gee van dit wat hulle beplan om te doen (Babbie & Mouton, 2001:527). Hoewel die navorser die reg het om te soek vir indiepte-mededelings en opinies omtrent die verskynsel wat bestudeer word, mag dit nie ten koste van die regte van die deelnemer geskied nie (Green, 2004:67). Die navorser het tydens die navorsing op etiese aspekte gelet en sorg gedra dat alles binne die perke van ordentlikheid geskied. Slegs die etiese aspekte wat vir die studie van belang was, word kortliks bespreek.

4.8.1 Ingeligte toestemming

Alle ouers van dogters wat voldoen het aan die vereistes wat gestel is vir deelname aan die studie, het briewe ontvang. Geen deelnemer is uitgesonder, bevoordeel, gedwing of gemanipuleer om aan die studie deel te neem nie. Omdat deelnemers minderjarig en jonk was, is ouers ook in die saak geken. Tydens die ontmoeting met die ouers is die aard en die beplande verloop van die navorsing bespreek. Elkeen het geweet waarom die studie gaan, die prosedure wat gevolg sou word en min of meer hoe lank die deelnemer by die navorsing betrokke sou wees. Nadat ouers en dogters ingelig is oor die aard van die navorsing en wat van die dogters verwag sou word, is hulle gevra om hul skriftelike

toestemming te gee met betrekking tot deelname aan die studie. Ouers en dogters is ingelig dat hulle te enige tyd van die studie kon onttrek.

4.8.2 Privaatheid

Ouers en deelnemers se privaatheid is met sensitiwiteit beskerm (Henning *et al.,* 2004:73). Hoewel die privaatheid van die deelnemers binnegedring is, is ook gemotiveer dat die uitkoms van die navorsing slegs gepubliseer sou word vir akademiese doeleindes (Green, 2004:68). Mededelings van deelnemers is nie met ander deelnemers gedeel nie. Tydens data-insameling is elke deelnemer se inligting as ’n nommer neergeskryf en ook so in die rekenaarlêer opgeneem. Geen naam is gebruik nie. Ook in die navorsingsverslag is verbatim aangehaal met die deelnemer se nommer daarby. Anonimiteit en vertroulikheid is so ver moontlik verseker.

4.8.3 Benadeling/skade

Hoewel dit in teorie maklik klink, is dit nie so eenvoudig om in die praktyk ’n deelnemer nie skade aan te doen nie. Die navorser het reeds met die literatuurstudie tot die besef gekom dat die ouderdom van die deelnemers ’n oorgangsfase op ’n lewensbaan impliseer. Die stadium kon problematies wees as gevolg van die ingrypende veranderinge wat hulle besig is om te ondergaan. Die ontluiking van die dogtertjie in ’n vroeë-adolessent op weg na volwassenheid was vir die meeste deelnemers ’n tydperk van skaamte, hartseer en verantwoordelikheid. Die navorser het werklik gepoog om tydens data-insameling geeneen van die deelnemers te skaad nie. Wanneer ’n deelnemer aangedui het dat sy te skaam was om oor ’n aspek te praat, het die navorser om meer te wete te kom, die opmerking subtiel probeer lei. Wanneer daar egter tot die besef gekom is dat die deelnemer beslis nie daaroor wou gesels nie, is die kwessie daar gelaat. Die navorser was sensitief vir enige situasie wat die deelnemers ongemaklik kon laat voel, maar het tog gepoog om by ’n effektiewe navorsingsdoel uit te kom.

4.8.4 Persoonlike betrokkenheid

Die navorser het die verantwoordelikheid gehad om navorsingsbevindinge getrou weer te gee. Data-interpretasie het weergegee wat werklik bevind is. Sodoende kan ander navorsers daarop bedag wees en die aanbevelings sinvol implementeer. Op aanbeveling van twee praktiserende sielkundiges is slegs direkte verbatim vir die interpretasie van die data gebruik. Visuele stimulus data is dus nie indiepte ge-analiseer nie. Slegs ooglopende opmerkings wat die direkte verbatim bevestig het, is as kruisvalidasie gebruik. Die navorsingsbevindinge word aan die wetenskaplike gemeenskap bekend gemaak in ’n oop en volledige navorsingsverslag.

4.8.5 Persoonlike aanleg

In terme van ervaring en kennis het die navorser haarself as goed toegerus beskou om die studie te kon uitvoer. Die navorser het 'n meestersgraad in Verbruikerswetenskap met spesialisering in kledingbestuur voltooi. Die agtergrond van die eerste studie het ook 'n waardevolle bydrae tot hierdie studie gelewer. Veral wat die data-insamelingsmetodes betref, dit wat resultate lewer en minder goeie resultate lewer, hoe om rapport met deelnemers op te bou en die transkribering van die data, het 'n positiewe bydrae tot die studie maak. (Die navorser het self ook 'n dogter van die ouderdom, wat gehelp het om hulle "taal" te begryp en te weet wat vir hulle belangrik is.) Met die beginsels wat toegepas is, vertrou die navorser dat die etiese kwessies van die studie aangespreek is. Die navorser het ook ervaring opgedoen met vorige kursusse waar spesifiek aandag geskenk is aan tegnieke vir goeie kwalitatiewe onderhoudvoering. Tydens die kursusse is aandag gegee aan tipes vrae wat kon lei tot die deel van ware belewenisse, asook vrae wat vermy moet word omdat dit aanvallend en onpersoonlik kan klink. Tegnieke om die belewenisse wat die deelnemer tydens gesprekvoering deel, saam te vat en terug te kaats na die deelnemer om weer daarop te reageer, is ook tydens die kursusse aangespreek.

In hierdie hoofstuk is daar aandag gegee aan dit wat in aanmerking geneem en uitgesluit is in 'n poging om die kwaliteit van die data wat ingesamel is, te verhoog, en die resultate wat verkry is, na die beste van die navorser se vermoë weer te gee. Bespreking en interpretasie van die resultate geskied in **HOOFSTUK 5**.